

Rapport

DE YEP VAN TEGENWOORDIG: DE TOEKOMST VAN NIEUWE OUDEREN

**Onderzoek onder 55- tot 75-jarigen in opdracht van
Trouw**

Augustus 2019

COLOFON

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2019/136

Datum

Augustus 2019

Opdrachtgever

Trouw

Auteurs

Dinah Timmer
Peter Kanne

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron (I&O Research in opdracht van Trouw) duidelijk wordt vermeld.

INHOUDSOPGAVE

Belangrijkste resultaten	5
1. Inleiding	12
1.1 Doel van het onderzoek	12
1.2 Onderzoeksverantwoording	12
2. Werkleven versus pensioen	15
2.1 Werkenden willen minder vervroegd met pensioen	15
2.2 Werkenden van nu later met pensioen	16
2.3 Werk is vaker mentaal zwaar dan fysiek zwaar	17
2.4 Vaker vervroegd pensioen als werk mentaal zwaar is	18
2.5 Niet iedereen ontleent identiteit aan werk	20
2.6 Zes op tien werkende ouderen zouden eerder willen stoppen met werken	22
2.7 Vrijwilligerswerk en kleinkinderen worden belangrijker na pensioen	23
2.8 Een pensioen als Gerdi Verbeet, Huub Stapel, Ilja Gort of Erica Terpstra	24
2.9 Pensioen valt iets vaker mee dan tegen	25
3. Gezondheid en zorg	28
3.1 Werkenden ervaren betere fysieke gezondheid.....	28
3.2 Acht op tien ouderen: actief om fit te blijven	29
3.3 Wandelen en fietsen om fit te blijven	30
3.4 Overheid en zorginstanties verantwoordelijk voor goede zorg ouderen	31
3.5 Tweeledig beeld m.b.t. toekomstverwachtingen	32
4. Wonen	35
4.1 Liever kleiner dan groter wonen	35
4.2 Liever landelijk dan stedelijk.....	35
4.3 Zeven op tien deden nog niks om langer thuis te kunnen blijven wonen	36
4.4 Hoger opgeleiden willen wel wonen met jongere mensen.....	38

5.	Financiën	41
5.1	Werkenden maken zich meer zorgen over hun financiën.....	41
5.2	Meeste ouderen zetten geld opzij	42
6.	Sociaal leven	45
6.1	Gepensioneerden hebben minder frequent sociaal contact	45
6.2	Ook gepensioneerden tevreden met aantal contacten	46
6.3	Eén op twintig spreekt regelmatig meerdere dagen niemand	47
6.4	Tussen de één en vijf vrienden nodig voor een fijn leven	48
6.5	Na pensioen meer contact met burens.....	49
7.	Zingeving.....	51
7.1	Werkenden willen zich nuttig blijven voelen na pensionering.....	51

Belangrijkste resultaten

De YEP & de 'derde levensfase'

Wat is een YEP? Een Young Elderly Person. De nieuwe oudere, die tussen zijn pensioen en het moment dat hij afhankelijk wordt van de zorg van derden, nog tien tot twintig jaar relatief gezond, relatief welvarend (al geldt dat zeker niet voor iedereen) en tamelijk onafhankelijk kan genieten van het leven. Een periode – tussen pensioen en afhankelijkheid – die volgens de Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving (RVS) de laatste decennia fors langer is geworden, zodanig dat gesproken kan worden van een 'derde levensfase', tussen volwassenheid en echte ouderdom in.

Dagblad Trouw gaf I&O Research opdracht onderzoek te doen naar de wensen, verwachtingen en ervaringen van deze groeiende groep ouderen die na het pensioen twintig jaar vakantie heeft. Want wie gaat er straks voor hén zorgen?

Ouderen worden gelukkig oud; maar ze nemen (nog) niet de regie in handen

Mensen van 55 tot 75 jaar, in of vlak voor die derde levensfase, voelen zich over het algemeen behoorlijk tevreden met hun leven. Ze zijn doorgaans (nog) gezond, actief en leiden een sociaal leven.

Zorgwekkend is echter wel dat ze maar heel beperkt voorsorteren op de periode dat ze wél afhankelijk worden van anderen. Een groot deel maakt zijn huis niet levensloopbestendig en ook financieel worden er maar beperkt voorzorgsmaatregelen genomen.

De kloof tussen arm en rijk verdiept zich na het pensioen

We zien in dit onderzoek een tweeledig beeld.

Enerzijds willen (jonge) ouderen vaart in hun leven houden en maakt slechts een minderheid zich zorgen over de tijd dat men dat niet meer zelfstandig kan.

Anderzijds zien we een groep van 50 procent of meer, die zich wel zorgen maakt over de periode dat men minder zelfstandig (55%) of ziek wordt (51%). En er is zelfs een deel (31%) voor wie het leven helemaal niet meer hoeft als ze afhankelijk zouden worden van anderen.

De lusten en zorgen zijn niet gelijk verdeeld; lager opgeleiden en – in sommige gevallen vooral – mensen met lagere inkomens voelen zich vaak minder prettig, hebben meer last van het zware werk en maken zich meer zorgen dan hogere welstandsklassen. Na het pensioen – als de inkomsten teruglopen – neemt dit verschil tussen arm en rijk alleen nog maar toe.

WERK & PENSIOEN

Werk: liever eerder stoppen

Als we de huidige gepensioneerden naast de werkenden van nu zetten, zien we dat het verhogen van de pensioenleeftijd al aardig realiteit is geworden, ook in de hoofden van de werkenden. Waar de gepensioneerden vaak vervroegd stopten met werken (44%), verwacht nog slechts 27 procent van de huidige werkenden dat te kunnen doen. Een kwart denkt door te moeten werken tot de pensioengerechtigde leeftijd (die men gemiddeld op 67 jaar schat). Een bijna even groot deel (21%) denkt dat ze – op zijn best – geleidelijk kunnen stoppen met werken, wat slechts 6 procent van de gepensioneerden deed.

Toch zouden maar liefst zes op tien werkenden (61%) eerder willen stoppen. Vooral als het werk fysiek of mentaal zwaar is (80% en 74%).

Werk is vaker mentaal zwaar dan fysiek zwaar

Werkenden en gepensioneerden vinden (vonden) hun (laatste) baan vaker *mentaal* dan *fysiek* zwaar en de huidige werkenden vinden het werk mentaal zwaarder dan de gepensioneerden hun voormalige werk vonden.

Werkenden geven grofweg drie redenen waarom ze hun werk als mentaal zwaar ervaren:

- Functiegerelateerd (bijvoorbeeld nacht- en wisselende diensten, alertheid en nauwkeurigheid bij het werk, bijvoorbeeld in de zorg)
- Het minder goed kunnen bijbenen van hedendaagse technieken en ontwikkelingen (op digitaal gebied, maar ook de competitie met jongere collega's)
- Conflicten op de werkvloer (bijvoorbeeld tegenstelde belangen of politieke 'spelletjes').

Vooraf werkenden die vervroegd willen stoppen, ervaren hun werk als mentaal zwaar, of omgekeerd: werkenden met mentaal zwaar werk willen vaker vervroegd met pensioen.

Vrijwilligerswerk en kleinkinderen worden belangrijker na pensioen

De belangrijkste zaken in het leven voor zowel toekomstige gepensioneerden (hun verwachting voor als ze met pensioen gaan) als de huidige gepensioneerden (in hun huidige leven) zijn:

- Gezondheid
- Financiële zekerheid
- Fysieke fitheid

Vrijwilligerswerk en zorg voor de kleinkinderen zijn in het leven van de huidige gepensioneerden belangrijker dan werkenden van nu inschatten dat het voor hen gaat worden.

Het sociale leven en reizen daarentegen komen er onder gepensioneerden iets slechter vanaf dan werkenden verwachten.

Pensioen valt iets vaker mee dan tegen

Voor ruim vier op de tien gepensioneerden (43%) verloopt het pensioen 'zoals verwacht'. Degenen die iets anders meemaken dan ze verwachtten, valt het iets vaker mee (26%) dan tegen (18%).

Als het meevalt komt dat vooral door:

- De aangenomen gedachte dat ze hun (drukke) werk zouden missen, dit blijkt niet het geval
- Een nieuw soort vrijheid, waarin men zelf kan bepalen wat men doet, tijd kan nemen voor hobby's en het gevoel van 'niets moet, alles mag'

Als het tegenvalt is dat te wijten aan:

- Een verminderde gezondheid
- Ernstig zieken in omgeving
- Financieel een stap terug moeten doen
- Minder sociale contacten dan men verwachtte

GEZONDHEID

Werkenden ervaren betere fysieke gezondheid

Van alle 55- tot 75-jarigen beoordeelt twee derde zijn of haar fysieke gezondheid als goed tot zeer goed. Werkenden ervaren een betere fysieke gezondheid (70% goed tot zeer goed; 7% matig tot slecht) dan gepensioneerden (65% goed tot zeer goed; 10% matig tot slecht).

Opvallend genoeg zien we hierin weinig verschil naar leeftijd.

Gezonde mensen denken dat ze gezondheid zelf in de hand hebben

Om fit te blijven zorgen ruim acht op de tien van de 55- tot 75-jarigen ervoor dat zij actief bezig blijven. Ze doen dit vooral door te wandelen, te fietsen en te tuinieren.

Twee derde gelooft dat zij hun eigen fitheid zelf in de hand hebben, totdat het tegendeel blijkt: mensen met een goede fysieke gezondheid denken in 79 procent van de gevallen dat ze controle hebben over hun fitheid; naarmate hun gezondheid afneemt neemt ook dit vertrouwen af. Van degenen met een matige tot slechte fysieke gezondheid gelooft nog 20 procent dit.

Vooraf overheid en zorginstaties verantwoordelijk voor zorg ouderen

De verantwoordelijkheid voor het regelen van goede zorg wordt door een substantieel van de ouderen (ook) bij de overheid gelegd. Zeven op de tien (69%) ouderen vinden dat het regelen van goede zorg vooral een taak van de overheid is. Ook professionele zorginstaties (50%) hebben hier een belangrijke verantwoordelijkheid. Relatief weinig (41%) ouderen vinden dat ze hier zelf verantwoordelijk voor zijn of dat hun naaste omgeving dat is (eigen netwerk 23%).

WONEN

Liever kleiner dan groter wonen; liever landelijk dan stedelijk

Op de vraag 'Wilt u over 10 jaar groter of kleiner wonen dan u nu doet?' zegt ruim de helft (55%): even groot. Degenen die wel iets anders willen, willen op termijn eerder kleiner (30%) dan groter (1%) wonen. Eén op zeven (14%) heeft er nog niet over nagedacht.

Ouderen lijken – in de nabije toekomst – liever landelijk dan stedelijk te willen wonen, en dan vooral matig stedelijk (31%) of niet stedelijk (ook wel 'platteland'; 24%). Dit verschilt met hun huidige woonsituatie, die nu voornamelijk stedelijk georiënteerd is.

Kleiner wonen: ook in landelijk gebied populair

Van degenen die in zeer stedelijke gebieden willen wonen, wilt het grootste deel (45%) *kleiner* wonen. Maar dit geldt ook voor een substantieel deel van mensen die wonen in *matig* (34%) tot *niet* stedelijke (30%) gebieden.

Levensloopbestendig? Zeven op tien deden nog niks om langer thuis te kunnen blijven wonen

Bijna alle 55- tot 75-jarigen willen 'zo lang mogelijk thuis blijven wonen'. Toch heeft de meerderheid (70%) hiervoor nog geen actie ondernomen.

Drie op tien (30%) hebben wel al iets gedaan: aanpassingen aan het huis (14%), in een ander huis gaan wonen (7%) of informatie inwinnen over deze mogelijkheden (5%).

De meeste ouderen bereiden zich dus niet of nauwelijks voor, terwijl vier op de tien 55- tot 75-jarigen aangeven dat hun huis *niet* geschikt is om oud in te worden en nog eens vier op tien geven aan dat het slechts 'grotendeels' geschikt is.

FINANCIËN

Werkenden maken zich meer zorgen over financiële situatie na pensioen dan gepensioneerden

Niet geheel verwonderlijk hebben werkenden een hoger netto maandinkomen dan gepensioneerden. Ze verwachten hierin op achteruit te gaan als ze met pensioen zijn.

Een derde (32%) van de werkenden is het eens met de stelling 'Ik maak me weleens zorgen over mijn financiële situatie als ik met pensioen ga'. Van de gepensioneerden maakt een kleiner deel (23%) zich

'wel eens zorgen over mijn financiële situatie'. Het kan zijn dat het gezegde 'het grootst is het lijden dat men vreest'¹ hier van toepassing is. Het kan ook zijn dat de huidige werkenden terecht pessimistisch zijn over de AOW en/of het pensioen dat hen te wachten staat.

Negen op tien sparen

Bijna negen op de tien 55- tot 75-jarigen (88%) zeggen geld opzij te zetten. Zij sparen met name voor onverwachte tegenslagen, gevolgd door vakanties. Respectievelijk 27%, 21% en 18% van de werkenden spaart daarnaast voor een comfortabel leven na het pensioen, om eerder te kunnen stoppen met werken of een verbouwing aan de woning. Gepensioneerden daarentegen geven vaker aan geld te reserveren voor het inkopen van zorg, of sparen helemaal niet.

SOCIAAL LEVEN

Gepensioneerden hebben minder frequent sociaal contact, maar zijn daar tevreden mee

De meeste mensen (88%) hebben dagelijks of meerdere keren per week contact met iemand (de partner niet meegerekend).

Werkenden hebben beduidend meer sociaal contact dan gepensioneerden en – daarmee in lijn – de oudste ouderen (70+) hebben beduidend minder contact dan vijftigers.

De tevredenheid over het sociale contact is overwegend hoog: bijna acht op de tien vinden dat zij voldoende contact hebben. Hoewel gepensioneerden dus minder vaak contact hebben, zijn ze nog iets meer tevreden over dit contact dan werkenden, die vaker iemand spreken. Werkenden zouden iets vaker (19%) meer contact willen dan gepensioneerden (15%).

Eenzelfde patroon zien we naar leeftijd: ouderen (70+) zijn – ondanks het gegeven dat ze minder mensen zien en spreken – daar vaker dan 70-minners tevreden mee (86%).

Tussen de één en vijf vrienden nodig voor een fijn leven

(Ruim) zeven op de tien 55- tot 75-jarigen vinden dat ze genoeg mensen in hun omgeving hebben die ze kunnen vertrouwen en waar ze terecht kunnen in geval van narigheid.

Maar er is wel degelijk een deel dat dit sociale vangnet mist. Zo geeft 5% aan dat er weleens meerdere dagen voorbij gaan waarbij ze niemand spreken.

Hoewel gepensioneerden en de oudste leeftijdsgroep (70-74 jaar) zelf vinden dat ze voldoende contact hebben, zijn zij aan de andere kant ook degenen die meerdere dagen niemand spreken.

De meeste 55- tot 75-jarigen hebben meerdere kennissen of vrienden. De spreiding is ruim, de mediaan ligt ergens tussen de zes en tien, al is er een forse groep (26%) die meer dan 16 vrienden heeft.

Voor een fijn leven denkt het grootste deel dat men genoeg heeft aan één tot vijf vrienden of kennissen.

ZINGEVING

Werkenden willen zich nuttig blijven voelen na pensionering

Zeven op de tien werkenden willen zich na hun pensionering nuttig blijven voelen (71%) en de helft wil een zinvolle bijdrage blijven leveren aan de samenleving (53%).

Op sociaal gebied zouden de meeste werkenden (71%) nieuwe mensen willen blijven ontmoeten. De helft van de gepensioneerden geeft aan dat dit niet lastig hoeft te zijn, ook als je niet meer werkt.

Drie op de tien zien zichzelf na hun pensionering meer betekenen voor anderen.

¹ 'Een mens lijdt dikwijls het meest door het lijden dat hij vreest' (auteur onbekend)

De meesten zijn echter niet van plan om meer aandacht te besteden aan levensbeschouwing, religie of spiritualiteit (19%).

VERSCHILLEN NAAR OPLEIDING EN INKOMEN

Hoger opgeleiden iets blijer met hun pensioen

Hoger opgeleiden ervaren hun pensioen iets vaker als 'boven verwachting' (33% versus 26% van de lager en 20% van de middelbaar opgeleiden).

Hoger opgeleiden willen langer door, lager opgeleiden moeten langer door

Hoger opgeleiden willen vaker na de pensioenleeftijd doorwerken (16% versus 8% van de middelbaar en 11% van de lager opgeleiden).

Lager opgeleiden denken vaker pas te (kunnen) stoppen met werken als zij de pensioenleeftijd hebben bereikt (35%, versus 24% van de middelbaar en 18% van de hoger opgeleiden).

Lager opgeleiden voelen zich fysiek minder gezond

Hoger opgeleiden (74%) voelen zich gemiddeld fysiek iets gezonder dan lager en middelbaar opgeleiden (respectievelijk 62% en 67%). Van de lager opgeleiden noemt ruim een derde (37%) de gezondheid redelijk tot matig of slecht, onder hoger opgeleiden is dat een kwart (27%).

Vooraf lagere inkomens pessimistischer over hun toekomst

Het optimisme over de toekomst correleert sterk met opleiding en op een aantal fronten nog meer met inkomen.

Mensen met een hogere opleiding houden iets vaker vaart in hun leven dan lager opgeleiden (79% versus 69%) en zijn ook vaker bereid zorg in te kopen om langer thuis te kunnen blijven wonen (68% versus 43%). Maar deze verschillen zijn beduidend groter als we naar inkomensverschillen kijken: mensen met twee keer modaal of meer houden in 80% van de gevallen vaart in hun leven (tegen 57% van de mensen met een minimuminkomen) en willen in 74 procent van de gevallen zelf extra zorg inkopen (minimum: 30%).

Dit vertaalt zich in bovengemiddeld veel zorgen over de toekomst bij – met name – de laagste inkomens (en in mindere mate bij lager opgeleiden). Zes op de tien (60%) mensen met een minimum of beneden modale inkomen maken zich 'wel eens zorgen over de periode waarin ik minder zelfstandig word' tegen 48% van degenen met twee keer modaal of meer. Bijna de helft (45%) van de mensen met een minimum inkomen onderschrijft de stelling 'Als ik afhankelijk word van anderen, hoeft het leven van mij niet meer' tegen 25 procent van degenen met de hoogste inkomens.

Armere werkenden maken zich meer zorgen over financiën dan armere gepensioneerden

Mensen met een lager inkomen maken zich beduidend meer zorgen dan de hogere inkomens, een patroon dat we zowel zien bij de werkenden als bij de gepensioneerden. Gepensioneerden met een lager inkomen maken zich minder zorgen over hun financiële situatie dan armere werkenden.

Lager opgeleiden sparen vaker niet

Lager opgeleiden sparen vaker *niet*, midden- en hoger opgeleiden sparen vaker voor eerder stoppen met werken en een verbouwing aan huis.

Hoger opgeleiden en hogere inkomens hebben meer vrienden

Hoger opgeleiden hebben beduidend vaker meer dan 15 vrienden dan lager opgeleiden (32% versus 22%) en het spiegelbeeld: ze hebben veel minder vaak 0 tot 5 vrienden (19% versus 34%).

Een nog groter verschil zien we naar inkomen: naarmate het inkomen hoger is heeft men meer contacten. De hoogste inkomens (2x modaal of meer) hebben in 35 procent van de gevallen meer dan 15 vrienden of kennissen; onder de laagste inkomens is dat 10 procent. De minimuminkomens hebben vaker nul (4%) of één à vijf vrienden (40%), wat onder de hoogste inkomens 1 en 18 procent is.

De meeste lager opgeleiden en lagere inkomens lijken hier niet onder te lijden: ze denken ongeveer zoveel vrienden nodig te hebben als ze hebben. Al is er niemand die er voor kiest *geen* vrienden of kennissen te hebben.

Hoger opgeleiden willen na pensionering meer bijdragen aan samenleving

Hoger opgeleiden geven vaker aan dat ze een zinvolle bijdrage willen leveren aan de samenleving, willen zich vaker nuttig voelen en meer aandacht besteden aan levensbeschouwing, filosofie, religie of spiritualiteit. Ze vinden het belangrijker dan lager opgeleiden om nieuwe mensen te blijven ontmoeten en willen vaker omgaan met jongere mensen.

1

HOOFDSTUK

Inleiding

1. Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

Trouw heeft I&O Research gevraagd een onderzoek uit te voeren waaruit duidelijk wordt hoe jongere oudere (55- tot en met 64-jarigen) aankijken tegen de derde levensfase als ze 'Young Elderly Persons' (of 'YEP's') zijn: mensen vanaf grofweg het 65^e levensjaar tot aan het moment dat men steeds minder onafhankelijk en zelfstandig kan leven. Welke verwachtingen hebben de YEP's, en in hoeverre bereiden zij zich voor op deze periode? Zijn ze zich bewust van wat er voor nodig is om gezond en prettig ouder te worden? Maar ook; hoe ziet het leven eruit als men eenmaal zich in de derde levensfase bevindt (65- tot en met 74-jarigen). In dit rapport beschrijven we de resultaten van dit onderzoek.

1.2 Onderzoeksverantwoording

I&O Research voerde dit onderzoek uit in opdracht van *Trouw*.

In de uitnodiging en vraagstelling is aangegeven dat *Trouw* de opdrachtgever was. Het onderwerp van de uitnodigingsmail was 'Na mijn pensioen...'

De uitnodigingstekst: *Graag nodigen we u uit voor een onderzoek over hoe mensen aankijken tegen hun pensioen. Misschien is het voor u al bijna zo ver, moet u er nog niet aan denken, of bent u al met pensioen. Hoe bereiden mensen zich voor op deze periode, welke verwachtingen zijn er, hoe ziet het leven eruit als het eenmaal zo ver is en wat is op dit moment belangrijk voor u?*

Aan het onderzoek werkten in totaal 1.866 Nederlanders van 55- tot en met 74 jaar mee. Zij zijn geworven via het I&O Research Panel middels een e-mailuitnodiging. Het veldwerk liep van woensdag 3 juli tot en met zondag 14 juli 2019. De onderzoeksresultaten zijn na herweging op opleidingsniveau representatief voor de Nederlandse bevolking van 55 tot en met 74 jaar.

Een belangrijk keerpunt in het leven van de meeste YEP's is het moment wanneer men minder gaat of stopt met werken. In dit rapport ligt de focus dan ook vooral op verschillen tussen 'werkenden' en 'gepensioneerden', alsook de leeftijdsgroepen '55 tot 65 jaar' en '65 tot 75 jaar'. Respondenten die hebben aangegeven 'huisvrouw/huisman', 'arbeidsongeschikt' 'werkloos/werkzoekend' te zijn of de categorie 'anders' heeft aangegeven (20% van het totaal), zijn voor de analyse buiten beschouwing gelaten. Deze 'overige groep' valt namelijk bij veel vragen, gericht op werkenden en gepensioneerden, buiten de boot en zijn veel vragen niet van toepassing waardoor deze groep minder relevant is om mee te nemen in de resultaten. De analyses zijn gebaseerd op N=1.497 (werkenden (N=739)/gepensioneerden (N=757)).

Verspreid over het rapport worden grafieken en resultaten ondersteund door quotes van enkele YEP's.

Onderzoeksvraag

De centrale vraag in het onderzoek is:

"Zijn 55- tot 75-jarigen zich bewust van de periode waarin ze minder zelfstandig en afhankelijker worden, en in hoeverre bereiden zij zich hierop voor?"

Over wie hebben we het? (n=1.866)

Leeftijd

55-56 jaar:	8%
57-58 jaar:	9%
59-60 jaar:	11%
61-62 jaar:	14%
63-64 jaar:	15%
65-66 jaar:	10%
67-68 jaar:	9%
69-70 jaar:	9%
71-72 jaar:	8%
73-74 jaar:	7%

Werksituatie

Werkzaam (in loondienst, bij een particulier bedrijf):	17%
Werkzaam (in loondienst, bij de overheid):	6%
Werkzaam (in loondienst, bij semi-overheid):	11%
Werkzaam (als zzp'er/freelancer, ondernemer met personeel):	6%
Gepensioneerd / vervroegd met pensioen:	41%
Studerend / schoolgaand:	0%
Huisvrouw / huisman:	7%
Werkloos of werkzoekend:	4%
Arbeidsongeschikt:	6%
Anders:	2%

2

HOOFDSTUK

Werkleven versus pensioen

2. Werkleven versus pensioen

Dit hoofdstuk gaat over de overgang van het werkleven naar het pensioen. Hoe bereiden werkenden zich voor op hun pensioen en welke verwachtingen hebben zij over deze fase in hun leven. Aan de andere kant laten cijfers van gepensioneerden zien hoe het pensioen eruit ziet als het eenmaal zover is.

2.1 Werkenden willen minder vervroegd met pensioen

Werkenden konden aangeven wat zij van plan zijn met betrekking tot hun pensioen. Aan de andere kant lieten huidige gepensioneerden weten wat zij destijds hebben gedaan.

Bij de werkenden zien we drie variaties die vooral voorkomen, namelijk vervroegd met pensioen gaan (27%), de traditionele vorm 'stoppen met werken wanneer men de pensioenleeftijd bereikt' (25%) en geleidelijk aan stoppen met werken (21%). Dit laat een ander beeld zien dan wat de huidige gepensioneerden deden; zij stopten voornamelijk vervroegd (44%). 15 procent, met name 55- tot 56-jarigen (23%), weet nog niet wat hun plan is.

Tabel 2.1

Plan van werkenden met betrekking tot pensioen versus het plan dat is gevolgd door gepensioneerden.

WAT IS UW PLAN MBT TOT UW PENSIOEN?	WERKENDEN		GEPENSIONEERDEN	WELKE SITUATIE IS HET MEEST VAN TOEPASSING?
Vervroegd met pensioen gaan	27%	→	44%	Vervroegd met pensioen gegaan
Stoppen met werken wanneer pensioenleeftijd is bereikt	25%		23%	Gestopt met werken bij bereiken pensioenleeftijd
Geleidelijk aan stoppen met werken, bijvoorbeeld door werkuren te minderen	21%	→	6%	Uren geleidelijk aan verminderd
Doorwerken wanneer pensioenleeftijd is bereikt, bijvoorbeeld in deeltijd	12%		9%	Doorgewerkt bij bereiken pensioenleeftijd, bijvoorbeeld in deeltijd
Ik weet dit nog niet	15%		18%	Anders

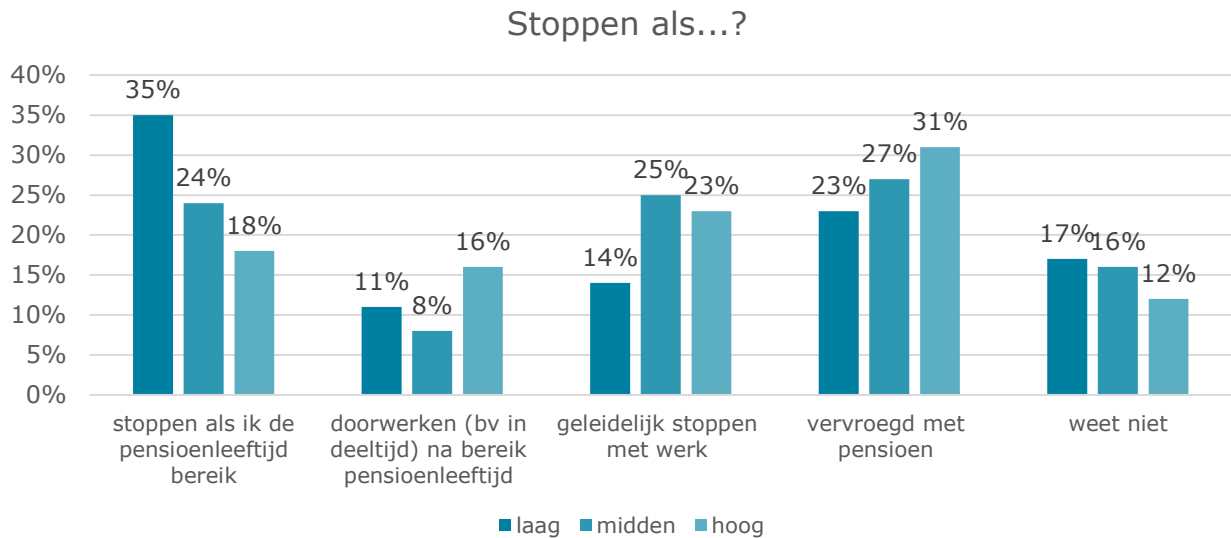
Hoger opgeleiden willen langer door, lager opgeleiden moeten langer door

Hoger opgeleiden geven vaker aan na de pensioenleeftijd door te willen werken (16% versus 8% van de middelbaar en 11% van de lager opgeleiden).

Lager opgeleiden denken vaker pas te (kunnen) stoppen met werken als zij de pensioenleeftijd hebben bereikt (35%, versus 24% van de middelbaar en 18% van de hoger opgeleiden).

Figuur 2.1

Wat zijn uw plannen met betrekking tot uw pensioen? (werkenden, naar opleiding)

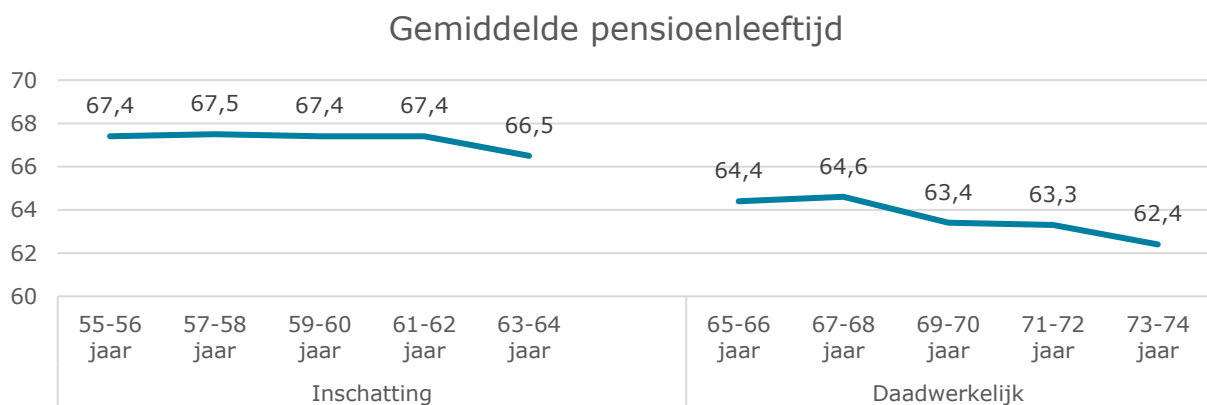
2.2 Werkenden van nu later met pensioen

We vroegen werkenden een inschatting te geven wanneer zij denken officieel met pensioen te mogen gaan. Ze schatten in dat ze ongeveer door moeten totdat zij 67 jaar en 4 maanden zijn. Voor de 55- tot en met 58-jarigen is dit een realistische inschatting, maar de 59- tot en met 62-jarigen schatten dit iets te hoog in: ze mogen officieel ongeveer vier maanden eerder stoppen.

Figuur 2.2 toont dat de huidige gepensioneerden gemiddeld drie à vier jaar eerder met pensioen zijn gegaan (gemiddeld 63 jaar) dan de werkenden van nu te wachten staat (gemiddeld 67 jaar).

Figuur 2.2

Tot welke leeftijd moet u officieel doorwerken? / Op welke leeftijd bent u met pensioen gegaan?

"Ik vind dat de pensioneringsleeftijd aan de bovenkant vrij zou moeten zijn, dus dat mensen die vrijwillig langer door willen werken en geen zwaar lichamelijk beroep doen, dat kunnen doen. Ik vind ook dat er bij de plotselinge bevrozing van de pensioenleeftijd rekening moet worden gehouden met pensioengaten, die door de maatregel niet goed meer kunnen worden gedicht." (Hoogopgeleide vrouw, 64 jaar)

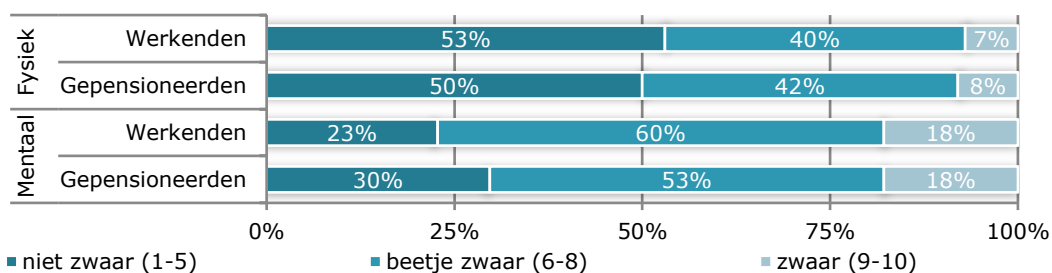
2.3 Werk is vaker mentaal zwaar dan fysiek zwaar

Werkenden en gepensioneerden gaven – op een schaal van 1 tot 10 –aan hoe zwaar zij hun werk ervaren of hun laatste baan hebben ervaren, zowel fysiek als mentaal. Hieruit stelden we vervolgens drie categorieën samen: 'niet zwaar' (1-5), 'beetje zwaar' (6-8) en 'zwaar' (9-10).

Werkenden en gepensioneerden vinden (vonden) hun (laatste) baan vaker *mentaal* dan *fysiek* zwaar. Werkenden geven gemiddeld een hoger cijfer voor de mentale zwaarte (6,8) van hun werk dan de huidige gepensioneerden bij hun laatste baan (6,5).

Figuur 2.3

Ervaren fysieke en mentale zwaarte, werkenden versus gepensioneerden.

Lager en middelbaar opgeleiden: vaker fysiek zwaar werk

Lager en middelbaar opgeleide werkenden ervaren hun werk fysiek als zwaarder dan de hoger opgeleiden.

Tabel 2.2

Ervaren fysieke zwaarte naar opleidingsniveau van werkenden.

Ervaren fysieke zwaarte	OPLEIDINGSNIVEAU			ALLEN
	Lager	Middelbaar	Hoger	
Niet zwaar (1-5)	40%	48%	67%	53%
Beetje zwaar (6-8)	49%	42%	30%	40%
Zwaar (9-10)	11%	9%	3%	7%

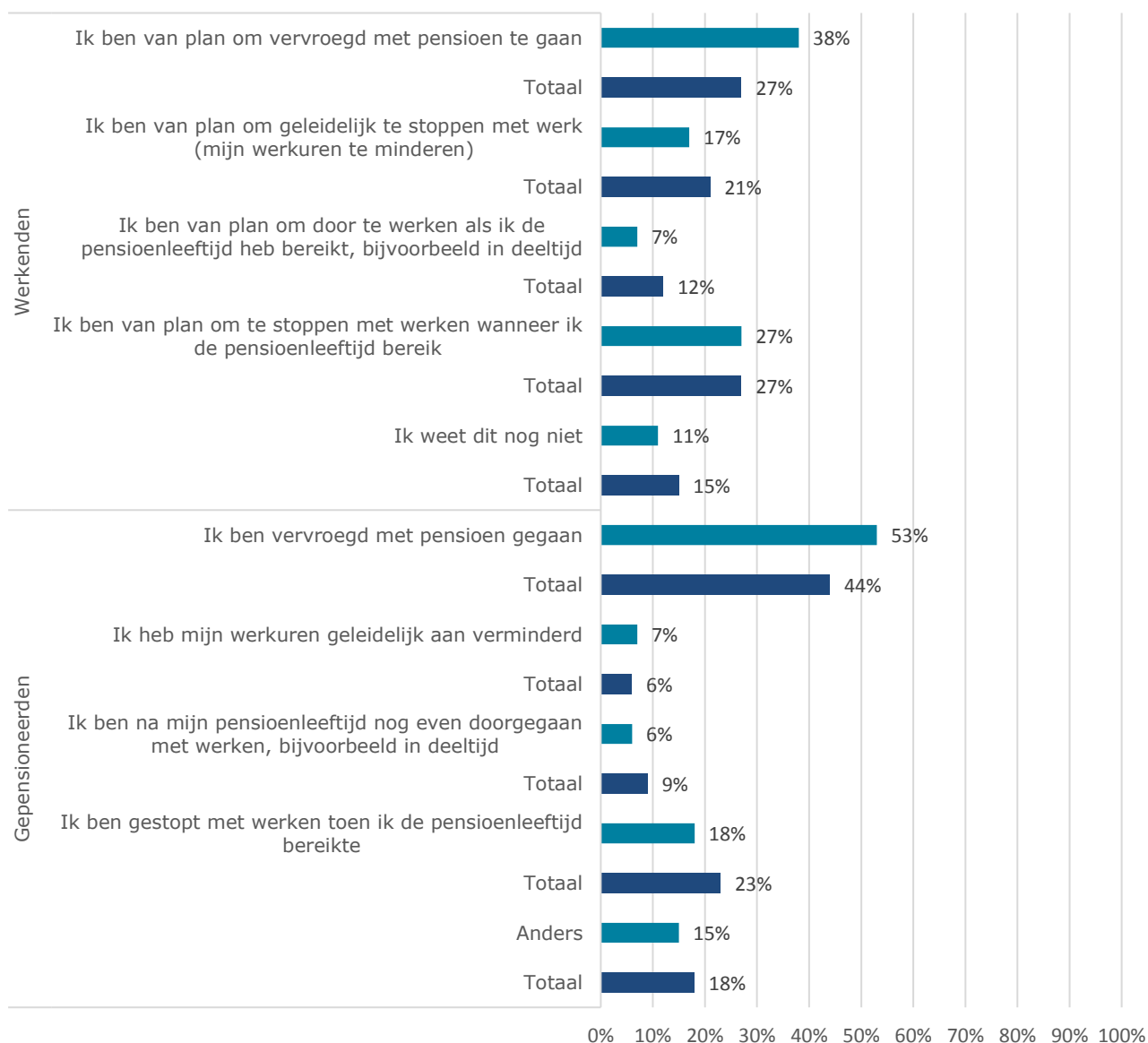
De mentale zwaarte wijkt – in de beleving van de werkenden – niet af naar opleiding.

2.4 Vaker vervroegd pensioen als werk mentaal zwaar is

Er is een verband tussen de ervaren mentale zwaarte van het werk en de plannen om met pensioen te gaan. Vooral werkenden die verwachten vervroegd te stoppen, ervaren hun werk als mentaal zwaar, of omgekeerd: werkenden met mentaal zwaar werk verwachten vaker vervroegd met pensioen te gaan. Ook bij de huidige gepensioneerden is de ervaren mentale zwaarte van hun vorige werk hoger bij degenen die vervroegd zijn gestopt. Ditzelfde zien we niet terug bij fysiek zwaar werk. Met andere woorden, mensen met fysiek zwaar werk verwachten even vaak eerder te stoppen met werken dan degenen zonder fysiek zwaar werk.

Figuur 2.4

Werkenden (wat zijn uw plannen m.b.t. pensioen?) en gepensioneerden (welke situatie is van toepassing?); vergelijking %mentaal zwaar werk (9-10) en totaal.

Werkenden die een toelichting gaven bij de vraag waarom hun werk mentaal zwaar is, geven grofweg drie redenen;

- Functie gerelateerd (bijvoorbeeld nacht- en wisselende diensten, alertheid en nauwkeurigheid bij het werk, bijvoorbeeld in de zorg)
 - *"Werk in de psychiatrie, de verhalen en gebeurtenissen maken het mentaal zwaar."* (Hoogopgeleide vrouw, 58 jaar)
 - *"Zeer onregelmatige werktijden, soms in een kalenderweek late, vroege en nachtdiensten door elkaar met dubbele onregelmatigheid, met verschillende dienstlengten (tussen de 5 en 11,5 uur)"* (Middelbaar opgeleide man, 60 jaar)
 - *"Als doktersassistente moet je constant alert zijn."* (Laag opgeleide vrouw, 59 jaar)
- Het minder goed kunnen bijbenen van hedendaagse technieken en ontwikkelingen (op digitaal gebied, maar ook de competitie met jongere collega's)
 - *"Bijblijven met de hedendaagse technieken en ontwikkelingen."* (Middelbaar opgeleide man, 63 jaar)
 - *"Als ondernemer moet je altijd fris zijn en adequaat en snel reageren op vernieuwingen. Vooral digitaal. Dat kost me steeds meer moeite. Ik merk dat ik daardoor klanten verlies dat is een bittere pil."* (Hoogopgeleide vrouw, 59 jaar)
 - *"De competitie met jongere collega's en vooral de externe ingehuurde collega's"* (Hoogopgeleide man, 62 jaar)
 - *"Administratie op de computer en andere computerklussen waar ik niet echt goed thuis in ben."* (Hoogopgeleide vrouw, 63 jaar)
- Conflicten op de werkvloer (bijvoorbeeld tegenstelde belangen of politieke 'spelletjes').
 - *"Hoge werkdruk. Politieke spelletjes in afweging welke keuzes gemaakt moeten worden. Deze politieke spelletjes begrijp ik niet. Er wordt niet gekozen voor wat het beste is voor de organisatie als geheel."* (Hoogopgeleide vrouw, 56 jaar)
 - *"Hoge werkdruk, veel tegengestelde belangen, veel conflicten, lange werkuren."* (Hoogopgeleide man, 63 jaar)
 - *"Ik werk ongeveer 50 uur per week, onder hoogspanning en onder politieke druk. Ik ben wethouder. Ik maak vaak lange dagen en de taken zijn complex en zeer variërend"* (Hoogopgeleide vrouw, 60 jaar)

2.5 Niet iedereen ontleent identiteit aan werk

Hoe belangrijk is werk voor iemands identiteit en aanzien?

De mate waarin mensen hun identiteit ontlene aan hun werk verschilt sterk en gelijkmatig: voor ruim een derde (37%) komt zijn of haar identiteit voort uit het werk, voor een derde (32%) niet en nog eens een derde (32%) oordeelt neutraal of weet het niet. (Zie figuur 2.5).

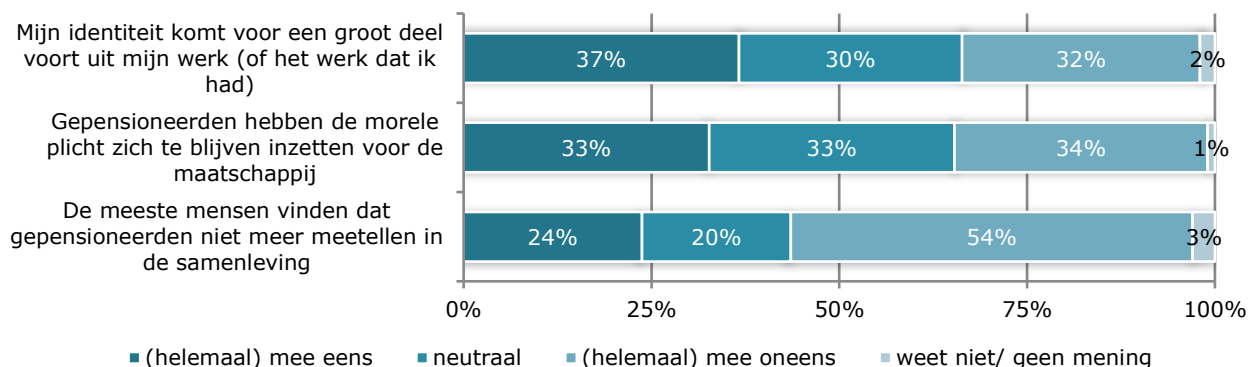
Mannen en gepensioneerden ontlene hun identiteit iets vaker uit hun werk (dat ze hadden) (39% eens met de stelling), dan vrouwen en werkenden. (Zie figuur 2.6).

Als men niet meer werkt, betekent dat niet direct dat men geen aanzien meer heeft. De helft van de ouderen (54%) is het *niet* eens met de stelling 'De meeste mensen vinden dat gepensioneerden niet meer meetellen in de samenleving'. Een kwart (24%) ziet dat wel zo. (Figuur 2.5).

Ook over de vraag of gepensioneerden de morele plicht hebben zich te blijven inzetten voor de maatschappij, verschillen de meningen. Ook hier zien we: een derde eens, een derde neutraal en een derde oneens. 65- tot 75-jarigen, vaker gepensioneerden, voelen deze morele plicht meer (37% mee eens) dan de 55- tot 65-jarigen (29% mee eens). (Figuur 2.6).

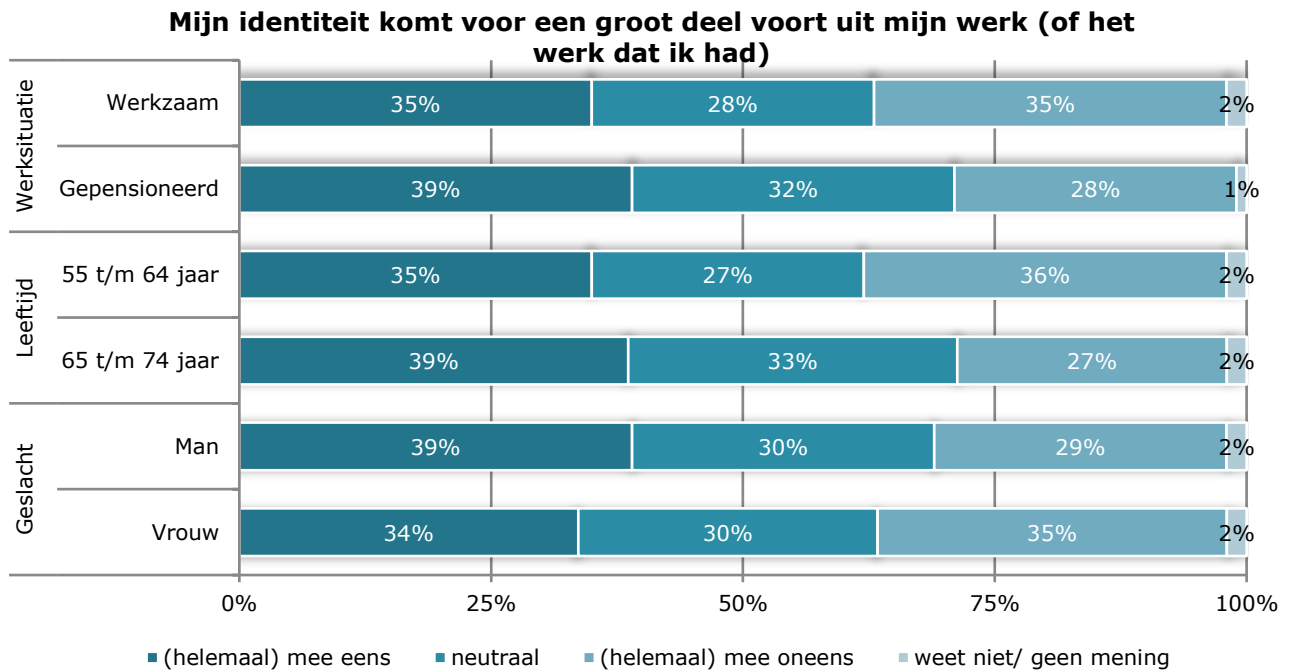
Figuur 2.5

Diverse stellingen.

Figuur 2.6

Stelling 'identiteit' uitgesplitst naar werksituatie, leeftijd en geslacht.

Hoe zwaarder het werk, hoe belangrijk het werk is voor de identiteit

Verder valt op dat mensen waarvan het werk mentaal (52%) of fysiek (47%) erg zwaar is hun identiteit beduidend vaker ontleen aan hun werk dan degenen die zelf vinden dat hun werk niet zwaar is (twee keer 33%).

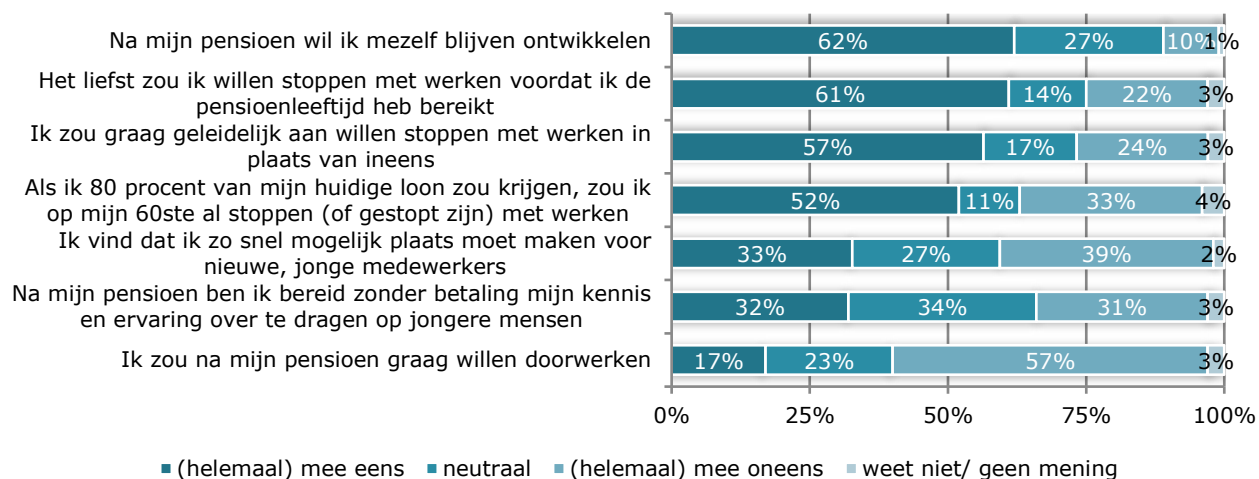
2.6 Zes op tien werkende ouderen zouden eerder willen stoppen met werken

Hoewel 'slechts' een kwart van de werkenden aangeeft te verwachten vervroegd met pensioen te gaan (te kunnen) (zie paragraaf 2.1), zou een veel groter deel dit willen. Zes op de tien werkenden (61%, figuur 2.7) zouden eerder willen stoppen, ook als ze niet verwachten dat het zo zal gaan (tabel 2.3). Ook van degenen die denken pas te (kunnen) stoppen met werken, zou meer dan de helft (55%) het liefst al voor de pensioengerechtigde leeftijd stoppen.

Naast eerder stoppen met werken, zou ruim de helft (57%) zijn werk geleidelijk aan willen verminderen in plaats van ineens stoppen. Eén op zes (17%) zou juist door willen werken.

Figuur 2.7

Stellingen met betrekking tot werk en stoppen met werk (gesteld aan werkenden).

"Vaak is het niet mogelijk om in deeltijd na je pensioen te blijven werken. Ik werk in het onderwijs en daardoor blijf je jong (fysiek/mentaal) als je blijft werken." (Laagopgeleide man, 59 jaar)

Vooraf werkenden met fysiek zwaar werk willen eerder stoppen. Naarmate het werk mentaal, maar vooral naarmate het werk fysiek zwaarder wordt, komt de wens om vervroegd met pensioen te gaan sterker naar voren (figuur 2.8). Eerder 'willen' stoppen staat echter niet gelijk aan eerder 'kunnen' stoppen. Hoewel maar liefst acht op de tien werkenden met fysiek zwaar werk eerder zouden willen stoppen met werken, verwacht maar een derde (33%) dit ook te gaan doen.

Figuur 2.8

Ervaren zwaarte van het werk versus eerder 'willen' stoppen met werken (% mee eens)

Werkenden die bijna met pensioen gaan hebben ruime ervaring en kennis. Eén op drie (32%) is bereid deze kennis en ervaring na het pensioen na hun pensioen pro deo (zonder betaling) over te dragen op jongere mensen. Met name hoger opgeleiden zijn hiertoe bereid (44%), lager opgeleiden: 23%. De meeste werkenden van 55 jaar en ouder (62%) verwachten zichzelf ook na hun pensioen te blijven ontwikkelen. Deze verwachting is vaker aanwezig bij hoger (80%) dan lager opgeleiden. Ook onder vrouwen (67%) is deze behoefte groter dan onder mannen (58%). Lager- en middelbaar opgeleiden (respectievelijk 41% en 39%) en mannen (38%) hebben meer het idee dat ze zo snel mogelijk plaats moeten maken voor jongere medewerkers.

Tabel 2.3

Antwoorden op stellingen (% mee eens) versus plannen m.b.t. pensioen.

STELLINGEN	Totaal	PLANNEN VOOR PENSIOEN				
		Stoppen bij pensioenleeftijd	Doorwerken na pensioenleeftijd	Geleidelijk stoppen	Vervroegd met pensioen	Weet nog niet
Het liefst zou ik willen stoppen met werken voordat ik de pensioenleeftijd heb bereikt	61%	55%	17%	62%	96%	42%
Ik zou graag geleidelijk aan willen stoppen met werken in plaats van ineens	57%	48%	55%	88%	40%	58%
Als ik 80 procent van mijn huidige loon zou krijgen, zou ik op mijn 60ste al stoppen (of gestopt zijn) met werken	52%	46%	17%	52%	79%	41%
Ik vind dat ik zo snel mogelijk plaats moet maken voor nieuwe, jonge medewerkers	33%	38%	13%	25%	49%	23%
Ik zou na mijn pensioen graag willen doorwerken	17%	7%	75%	15%	6%	11%

Leesvoorbeeld: van degenen die gaan stoppen met werken wanneer de pensioenleeftijd is bereikt, zou 55% graag eerder stoppen

2.7 Vrijwilligerswerk en kleinkinderen worden belangrijker na pensioen

We vroegen werkenden en gepensioneerden zaken in hun leven op volgorde van belang te zetten (de verwachting voor wanneer ze met pensioen gaan of nu, als ze al met pensioen zijn).

De belangrijkste aspecten voor zowel toekomstige gepensioneerden (als ze met pensioen gaan) als de huidige gepensioneerden (in hun huidige leven) zijn 'Gezondheid', 'Financiële zekerheid', en 'Fysieke fitheid'.

Na deze top drie zien we verschillen in wat men (werkenden) verwacht dat belangrijk zal zijn na hun pensioen en wat gepensioneerden daadwerkelijk belangrijk vinden.

Vrijwilligerswerk, bijvoorbeeld, wordt door 17 procent van de werkenden genoemd (waarmee het een 10de plaats inneemt), terwijl van de gepensioneerden bijna het dubbele aandeel (32%) het noemt als belangrijk (waarmee het een 7de positie inneemt). Hetzelfde zien we voor de zorg voor de kleinkinderen: werkenden: 17%, gepensioneerden: 27%.

Het sociale leven en reizen daarentegen komen er onder gepensioneerden iets slechter vanaf dan werkenden verwachten.

Tabel 2.4

Belangrijke aspecten voor werkenden en gepensioneerden.

WERKENDEN			GEPENSIONEERDEN		
83%	Gezondheid	1	Gezondheid		88%
64%	Financiële zekerheid	2	Financiële zekerheid		59%
60%	Fysieke fitheid	3	Fysieke fitheid		53%
47%	Sociaal leven	4	Zelfstandigheid		49%
47%	Zelfstandigheid	5	Tijd voor gezin, familie		46%
46%	Tijd voor gezin, familie	6	Sociaal leven		39%
34%	Hobby's	7	Vrijwilligerswerk		32%
32%	Reizen	8	Hobby's		28%
22%	Maatschappelijke betrokkenheid	9	Zorg voor kleinkinderen		27%
17%	Vrijwilligerswerk	10	Maatschappelijke betrokkenheid		22%
17%	Zorg voor kleinkinderen	11	Reizen		20%
16%	Hulpvaardigheid naar anderen	12	Hulpvaardigheid naar anderen		19%
13%	Blijven ontwikkelen door middel van studie of cursussen	13	Blijven ontwikkelen door middel van studie of cursussen		9%

2.8 Een pensioen als Gerdi Verbeet, Huub Stapel, Ilja Gort of Erica Terpstra

Aan de hand van een – door de Trouw samengestelde – lijst met bekende Nederlandse personen en een korte karakterisering, vroegen we werkenden de zin 'Wanneer ik met pensioen ben, wil ik een leven leiden als...' af te maken met een van deze namen.

Geen van de voorgelegde iconen wordt door een meerderheid gekozen en 38 procent kiest niemand. Gerdi Verbeet (maatschappelijk betrokken; 20%), Huub Stapel (het Zwitserlevengevoel; 20%), Ilja Gort (wijnkenner en levensgenieter; 19%) en Erica Terpstra (reizend positief; 17%) zijn de meest gekozen personen. Ongeveer een tiende van de werkenden kozen voor Barry Hay (altijd jong gebleven; 11%) en Prinses Beatrix (autonoom; 11%).

Tabel 2.5

'Wanneer ik met pensioen ben, wil ik een leven leiden als...'

PERSONEN EN LEEFSTIJLEN	% GEKOZEN
Gerdi Verbeet (maatschappelijk betrokken)	20%
Huub Stapel (het Zwitserlevengevoel)	20%
Ilja Gort (wijnkenner en levensgenieter)	19%
Erica Terpstra (reizend positief)	17%
Barry Hay (altijd jong gebleven)	11%
Prinses Beatrix (autonoom)	11%
Neelie Kroes (blijvend ondernemend)	5%
Jan Terlouw (groene kinderboekenschrijver)	5%
André van Duijn (grappenmaker)	4%
Hedy D'Ancona, (blijvend feministisch)	2%
Geen van bovenstaande	38%

Onder vrouwen zijn Erica Terpstra (22%) en Gerdi Verbeet (21%) het meest populair.

Onder mannen zijn dat Huub Stapel (21%) en Ilja Gort (20%). Maar de verschillen tussen mannen en vrouwen zijn erg klein.

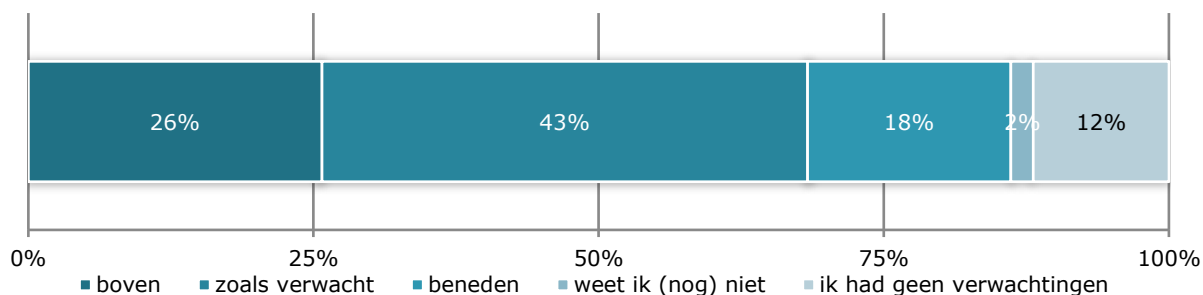

2.9 Pensioen valt iets vaker mee dan tegen

Gepensioneerden is gevraagd hoe zij hun pensioen tot nu toe beleven. Het valt iets vaker mee (26%) dan tegen (18%). Voor ruim vier op de tien (43%) verloopt het vooralsnog 'zoals verwacht' en 12 procent zegt 'geen verwachtingen' vooraf gehad te hebben.

Figuur 2.9

Hoe wordt pensioen ervaren door gepensioneerden?

Voor een kwart (26%) van de gepensioneerden waarvan het pensioen boven verwachting verloopt komt dat vooral door:

- De aangenomen gedachte dat ze hun (drukke) werk zouden missen, dit blijkt niet het geval.
 - "Tegen mijn verwachting mis ik het werk totaal niet!" (Hoogopgeleide man, 66 jaar)
 - "Omdat ik ervan uitging dat ik mijn werk zou missen." (Laagopgeleide vrouw, 69 jaar)
 - "Ik had vrij intensief werk, reizen door Europa. Ik dacht het reizen te gaan missen. Niets is minder waar." (Laagopgeleide man, 68 jaar)
 - "Had gedacht dat ik me zou vervelen maar kom tijd tekort." (Middelbaar opgeleide vrouw, 63 jaar)
- Een nieuw soort vrijheid, waarin men zelf kan bepalen wat men doet, tijd kan nemen voor hobby's en ene gevoel heerst van 'niets moet, alles mag'.
 - "We genieten meer nog van het feit dat we zelf onze tijd kunnen indelen en dat ik vrijwilligerswerk kan doen waar ik veel voldoening uit haal." (Middelbaar opgeleide vrouw, 69 jaar)
 - "Voor 'werk' is veel in de plaats gekomen dat heel zinvol en leuk is en vanuit huis op eigen tijd en in eigen tempo gedaan kan worden." (Hoogopgeleide man, 70 jaar)
 - "Niets meer moeten, keuzevrijheid over contacten, bezigheden, niet meer geleefd worden door verplichtingen." (Hoogopgeleid vrouw, 67 jaar)
 - "Ik kan mijn vrije tijd naar eigen inzicht invullen. Daarbij kan ik mijn hobby invullen waarvoor ik tijdens mijn werk geen tijd voor had." (Laagopgeleide vrouw, 72 jaar)

Voor bijna een vijfde (18%) geldt het tegenovergestelde. Gepensioneerden die hun pensioen tot nu toe vinden tegenvallen wijten dat met name aan:

- Een verminderde gezondheid
 - "Ziekte en net genoeg geld om van te leven." (Laagopgeleide vrouw, 73 jaar)
 - "Mijn gezondheid is de laatste jaren achteruit gegaan, vanwege de zware baan. Dit is niet opgeknapt na het pensioen. Zo komen de verwachtingen/mogelijkheden niet meer uit. Kortom mijn beste jaren aan arbeid gegeven." (Hoogopgeleide vrouw, 67 jaar)
 - "De eerste zes jaren boven verwachtingen, maar sinds kort is bekend dat ik terminale kanker heb." (Hoogopgeleide man, 62 jaar)
- (Ernstig) zieken in omgeving
 - "Mijn vrouw heeft een spierziekte gekregen en ik zelf een hartoperatie gehad." (Laagopgeleide man, 70 jaar)

- *"Mijn echtgenoot werd ziek en overleed twee maanden nadat wij met pensioen waren."* (Laagopgeleide vrouw, 71 jaar)
- *"Ernstige ziekte echtgenoot hakte er flink in."* (Laagopgeleide vrouw, 69 jaar)
- *"Ik dacht nog een actief leven te kunnen leiden, maar wegens de gezondheid van mijn partner ben ik gedwongen veel thuis, verzorgend."* (Hoogopgeleide vrouw, 70 jaar)
- Financieel een stap terug gegaan
 - *"Mijn inkomen gaat al 6 jaar achteruit ipv vooruit. Dat betekent dat alle leuke dingen die bij 'leven' horen vrijwel wegvallen. Al mijn oude vrienden zijn dood en het is niet eenvoudig om nieuwe vrienden te maken als je financieel geen kant op kunt."* (Laagopgeleide vrouw, 69 jaar)
 - *"Minder geld daardoor niet mogelijk leuke dingen te kopen en/of doen."* (Middelbaar opgeleide man, 62 jaar)
 - *"Het inkomen stijgt niet, maar de lastenverzwaring des te harder"* (Middelbaar opgeleide man, 68 jaar)
- Minder sociale contacten dan verwacht
 - *"Sociale omgeving van werk weggevallen; dit was toch belangrijker dan ik had verwacht."* (Hoogopgeleide man, 68 jaar)
 - *"Mis dagelijkse sociale systeem, ergens in mee draaien, ertoe doen zeg maar."* (Hoogopgeleide man, 62 jaar)
 - *"Het sociale is toch een tikje minder dan voor mijn pensionering."* (Middelbaar opgeleide man, 69 jaar)

Hoger opgeleiden iets blijer met hun pensioen

Hoger opgeleiden ervaren hun pensioen iets vaker als 'boven verwachting' (33% versus 26% van de lager en 20% van de middelbaar opgeleiden). (Zie tabel 2.6).

Tabel 2.6

Ervaringen pensioen versus opleidingsniveau.

Verwachtingen pensioen	OPLEIDINGSNIVEAU		
	Laag	Midden	Hoog
(sterk) boven verwachting	26%	20%	33%
zoals verwacht	39%	48%	43%
(sterk) beneden verwachting	19%	20%	13%
weet ik (nog) niet	2%	1%	2%
ik had geen verwachtingen	13%	11%	9%

3

HOOFDSTUK

Gezondheid en zorg

3. Gezondheid en zorg

In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaren gezondheid van 55- tot 75-jarigen en wat zij zoal doen om fit te blijven. Daarnaast komen hun meningen ten aanzien van de zorg (in de toekomst) aan bod.

3.1 Werkenden ervaren betere fysieke gezondheid

Van alle 55- tot 75-jarigen beoordeelt twee derde zijn of haar fysieke gezondheid als goed tot zeer goed. Opvallend genoeg zien we hierin weinig verschil naar leeftijd.

Tabel 3.1

Ervaren fysieke en mentale gezondheid 55- tot 75-jarigen.

ERVAREN GEZONDHEID	FYSIEK	MENTAAL
Goed tot zeer goed	67%	87%
Redelijk	24%	11%
Matig tot slecht	9%	2%

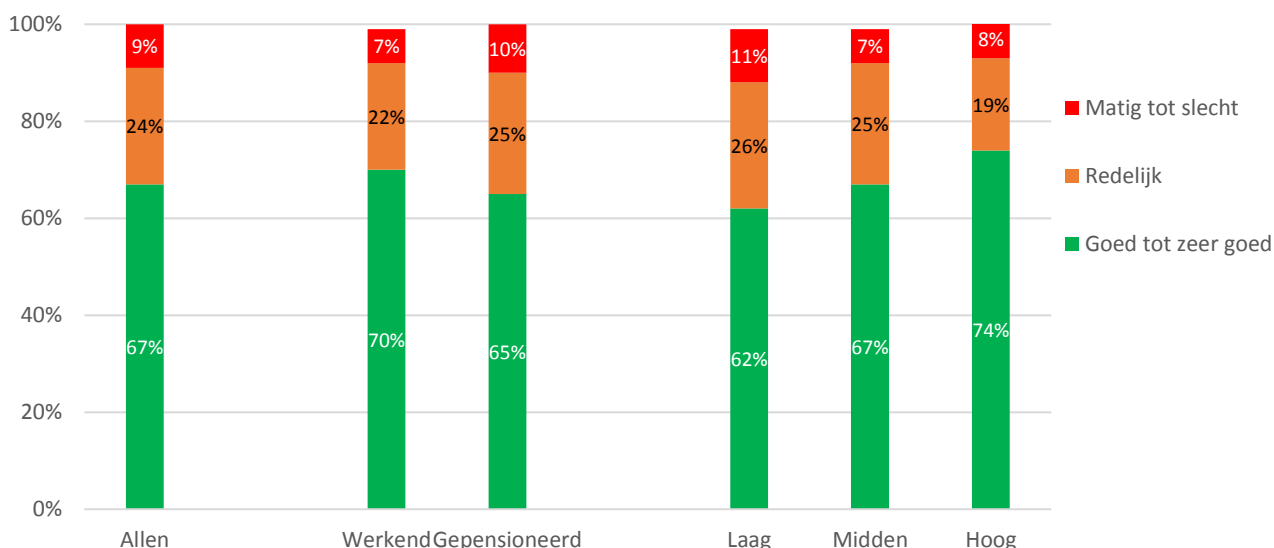
We zien wel een verschil tussen werkenden en gepensioneerden en lager en hoger opgeleiden. (Figuur 3.1). Werkenden ervaren een betere fysieke gezondheid (70% goed tot zeer goed; 7% matig tot slecht) dan gepensioneerden (65% goed tot zeer goed; 10% matig tot slecht).

Lager opgeleiden voelen zich fysiek minder gezond

Hoger opgeleiden (74%) voelen zich gemiddeld fysiek iets gezonder dan lager en middelbaar opgeleiden (respectievelijk 62% en 67%). Van de lager opgeleiden noemt ruim een derde (37%) de gezondheid redelijk tot matig of slecht, onder hoger opgeleiden is dat een kwart (27%).

Figuur 3.1

Ervaren **fysieke** gezondheid (naar werkend/gepensioneerd en naar opleiding).

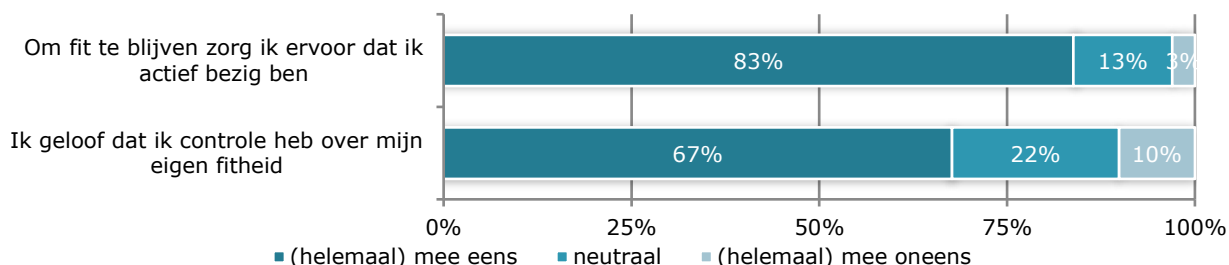
3.2 Acht op tien ouderen: actief om fit te blijven

Om fit te blijven zorgen ruim acht op de tien van de 55- tot 75-jarigen ervoor dat zij actief bezig blijven (83%).

Twee derde gelooft dat zij hun eigen fitheid zelf in de hand hebben.

Figuur 3.2

Stellingen over fitheid.

Gezonde mensen denken dat ze gezondheid zelf in de hand hebben

De 55- tot 75-jarigen die goed gezond zijn denken dat zij hier controle over hebben, totdat het tegendeel blijkt. We zien dat in figuur 3.3: mensen met een goede fysieke gezondheid denken in 79 procent van de gevallen dat ze zelf controle hebben over hun fitheid; naarmate hun gezondheid afneemt neemt ook dit vertrouwen af. Van degenen met een matige tot slechte fysieke gezondheid gelooft nog 20 procent dit.

Figuur 3.3

% 'mee eens' op stelling 'controle over fitheid' naar ervaren fysieke en mentale gezondheid.

"Als je gezond bent kan je van alles zelf regelen maar als lijf of geest je in de steek laten wordt alles anders. Het is lastig in de toekomst kijken." (Hoogopgeleide vrouw, 63 jaar)

3.3 Wandelen en fietsen om fit te blijven

De 55- tot 75-jarigen die actief zijn om fit te blijven (83% van allen), doen dit met name door te wandelen en te fietsen, gevolgd door tuinieren.

Figuur 3.4

Activiteit om fit te blijven. (Basis: degenen die aangaven actief te zijn om fit te blijven. Meerdere antwoorden mogelijk.)

Een vijfde (22%) van de 55- tot 75-jarigen noemt iets 'anders' om fit te blijven: op intellectueel- en cultureel/creatief gebied actief blijven, zoals het nieuws volgen en musea bezoeken, maar ook sporten op eigen gelegenheid (fitness thuis, yoga, schaatsen), gezond eten, klussen, vrijwilligerswerk of mantelzorg. Tussen werkenden en gepensioneerden verschillen de activiteiten om fit te blijven. Zo noemen werkenden (en 55- tot 65-jarigen) vaker dat ze zich onder jongere mensen begeven en hardlopen. Gepensioneerden (en 65- tot 75-jarigen) noemen vaker; op kleinkinderen passen, denksport, zwemmen en behendigheidssport.

Tabel 3.2

Activiteit om fit te blijven naar werksituatie.

ACTIVITEIT OM FIT TE BLIJVEN	WERKENDEN	GEPENSIONEERDEN
Wandelen	74%	74%
Fietsen	72%	74%
Tuinieren	48%	51%
Op kleinkinderen passen	20%	34%
Sporten bij een fitnesscentrum	27%	24%
Mij begeven onder jongere mensen	23%	18%
Denksport	14%	21%
Zwemmen	13%	18%
Sporten bij een sportvereniging	14%	13%
Hardlopen	11%	5%
Behendigheidssport	2%	5%
Anders	21%	23%

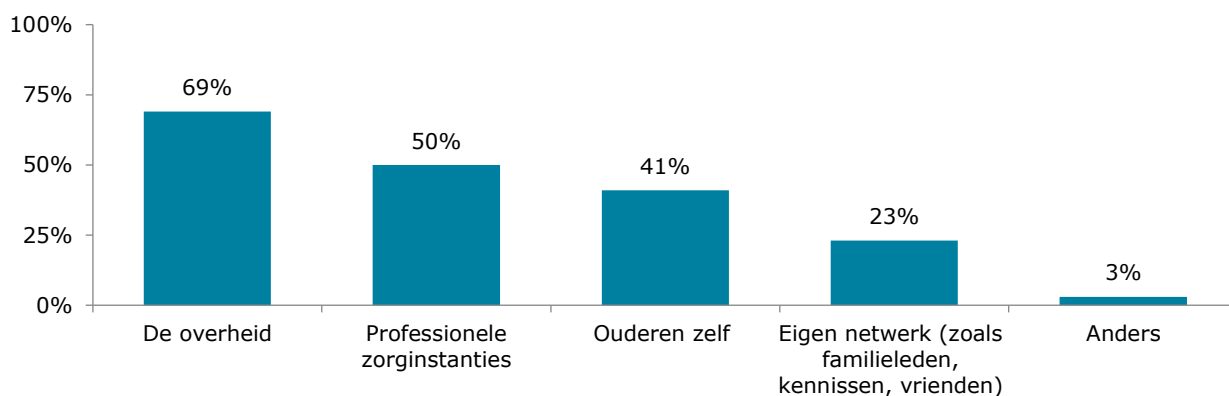
3.4 Overheid en zorginstanties verantwoordelijk voor goede zorg ouderen

De verantwoordelijkheid voor het regelen van goede zorg wordt door een substantieel van de ouderen (ook) bij de overheid gelegd. Zeven op de tien (69%) ouderen vinden dat het regelen van goede zorg vooral een taak van de overheid is. Ook professionele zorginstanties (50%) hebben hier een belangrijke verantwoordelijkheid. Relatief weinig (41%) ouders vinden dat ze hier zelf verantwoordelijk voor zijn of dat hun naaste omgeving dat is (eigen netwerk 23%)².

Overigens antwoordden zes op de tien (59%) 55- tot 75-jarigen dat deze verantwoordelijkheid bij meerdere partijen ligt (zij vinkten meerdere partijen aan).

Figuur 3.5

Het regelen van goede zorg voor ouderen, is vooral een taak van... (Meerdere antwoorden mogelijk)

Werkenden geven vaker dan gepensioneerden aan dat de verantwoordelijkheid bij de overheid ligt (71% versus 66%). Gepensioneerden (45%) en hogeropgeleiden (48%) vinden iets vaker dat ouderen dit zelf moeten regelen.

² Onder de categorie 'anders' wordt genoemd: 'de maatschappij/de samenleving' en 'zorgverzekeraars'.

3.5 Tweeledig beeld m.b.t. toekomstverwachtingen

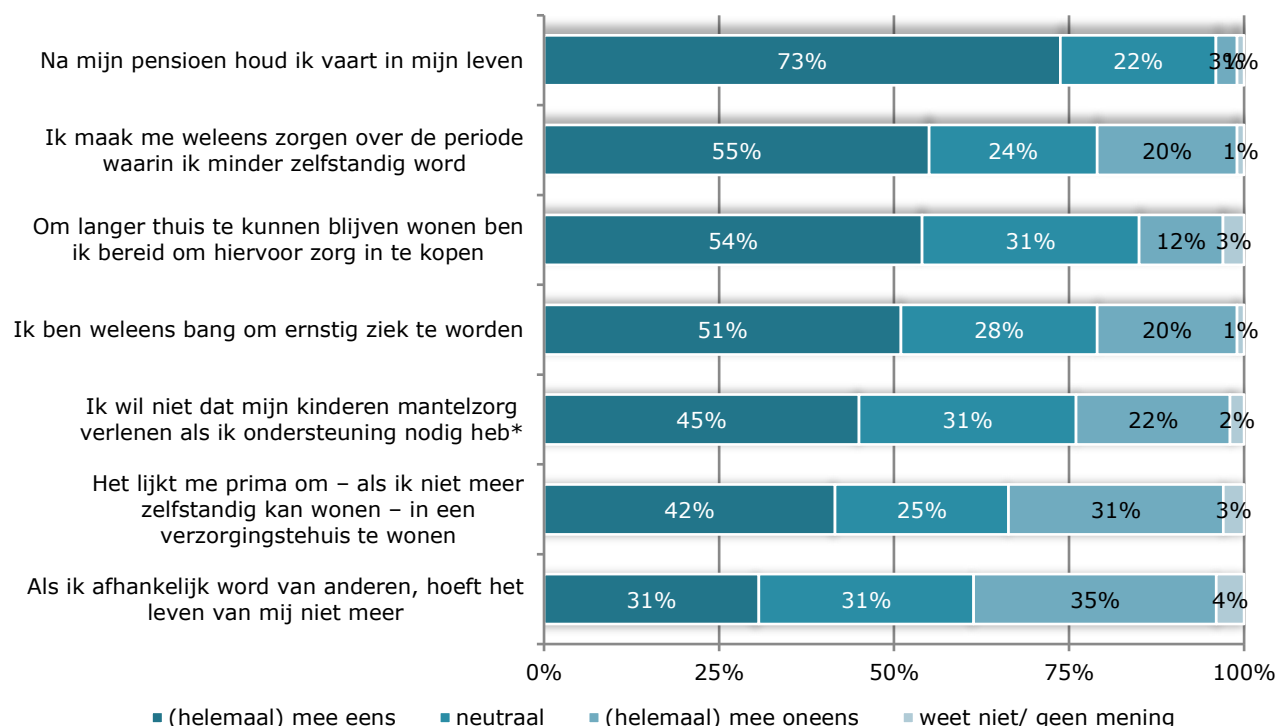
Dit onderzoek gaat over 'Young Elderly Persons', mensen vanaf grofweg het 65^e levensjaar tot aan het moment dat men steeds minder onafhankelijk en zelfstandig kan leven. In hoeverre zijn mensen van 55 tot 75 jaar hier mee bezig of bang voor? En is er een moment aan te wijzen waarop dit intreedt?

De stellingen in figuur 3.6 laten twee beelden zien. Enerzijds willen (jonge) ouderen overwegend vaart in hun leven houden (75% onderschrijft dit, bijna niemand wil dat niet) en maakt een substantiële minderheid zich (nog) geen zorgen over de tijd dat men dat niet meer zelfstandig kan. Anderzijds zien we een groep van 50 procent of meer, die zich wel zorgen maakt over de periode dat men minder zelfstandig (55%) of ziek wordt (51%). En er is zelfs een deel (31%) voor wie het leven helemaal niet meer hoeft als ze afhankelijk zouden worden van anderen.

Ruim de helft van de 55- tot 75-jarigen (54%) is bereid ervoor te zorgen dat deze afhankelijkheid zo lang mogelijk wordt uitgesteld en wil – te zijner tijd – zorg inkopen om op die manier langer thuis te kunnen blijven wonen. De meeste ouderen met kinderen willen de zorg liever niet bij deze kinderen leggen als ze (later) minder zelfstandig worden (45% eens, 22% oneens).

Figuur 3.6

Stellingen over afhankelijkheid en zelfstandigheid.

*stelling alleen voorgelegd aan mensen met kinderen

Vooraf lagere inkomens pessimistischer over hun toekomst

Het optimisme over de toekomst correleert sterk met opleiding en op een aantal fronten nog meer met inkomen. (Zie figuur 3.7).

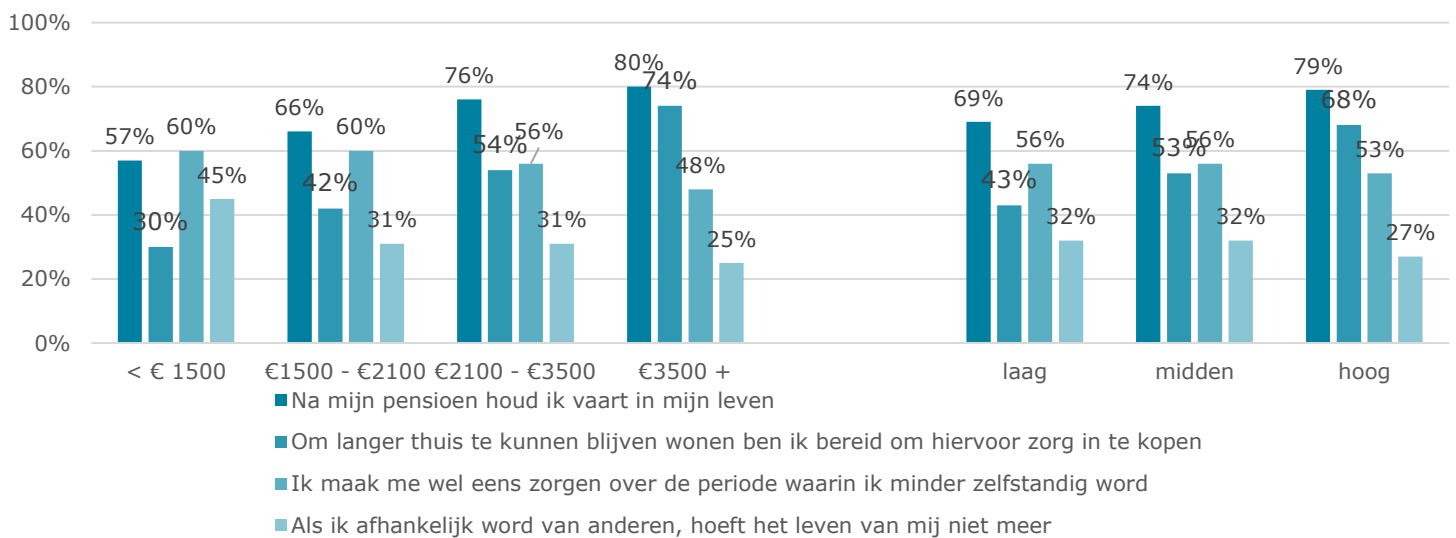
Mensen met een hogere opleiding houden iets vaker vaart in hun leven dan lager opgeleiden (79% versus 69%) en zijn ook vaker bereid zorg in te kopen om langer thuis te kunnen blijven wonen (68% versus 43%). Maar deze verschillen zijn beduidend groter als we naar inkomensverschillen kijken:

mensen met twee keer modaal of meer houden in 80% van de gevallen vaart in hun leven (tegen 57% van de mensen met een minimuminkomen) en willen 74 procent van de gevallen zelf extra zorg inkopen (minimum: 30%).

Dit vertaalt zich in bovengemiddeld veel zorgen over de toekomst bij – met name – de laagste inkomens (en in mindere mate bij lager opgeleiden). Zes op de tien (60%) mensen met een minimum of beneden modale inkomen maken zich 'wel eens zorgen over de periode waarin ik minder zelfstandig word' tegen 48% van degenen met twee keer modaal of meer. Bijna de helft (45%) van de mensen met een minimum inkomen onderschrijft de stelling 'Als ik afhankelijk word van anderen, hoeft het leven van mij niet meer' tegen 25 procent van degenen met de hoogste inkomens. De angst om ziek te worden wijkt niet significant af naar inkomen of opleiding (niet in de figuur).

Figuur 3.7

Stellingen over afhankelijkheid en zelfstandigheid (% (helemaal) mee eens, naar inkomen³ en opleiding)

70-plussers gaan gewoon door

Anders dan men wellicht zou verwachten loopt de angst voor de toekomst niet lineair op naarmate men ouder wordt.

70-74-jarigen lijken de stelling 'Ik maak me wel eens zorgen over de periode waarin ik minder zelfstandig word' iets vaker te onderschrijven dan gemiddeld (60% versus 55% gemiddeld), maar het verschil is klein en niet significant.

Deze groep is gemiddeld vaak 'bang om ernstig ziek te worden' (47% versus 51%) en ook houden ze net zoveel vaart in hun leven (74% versus 73% gemiddeld) als jongere ouderen.

Ook voor de andere stellingen zien we niet tot nauwelijks significante verschillen naar leeftijd.

³ Netto maandinkomen huishouden

4

HOOFDSTUK

Wonen

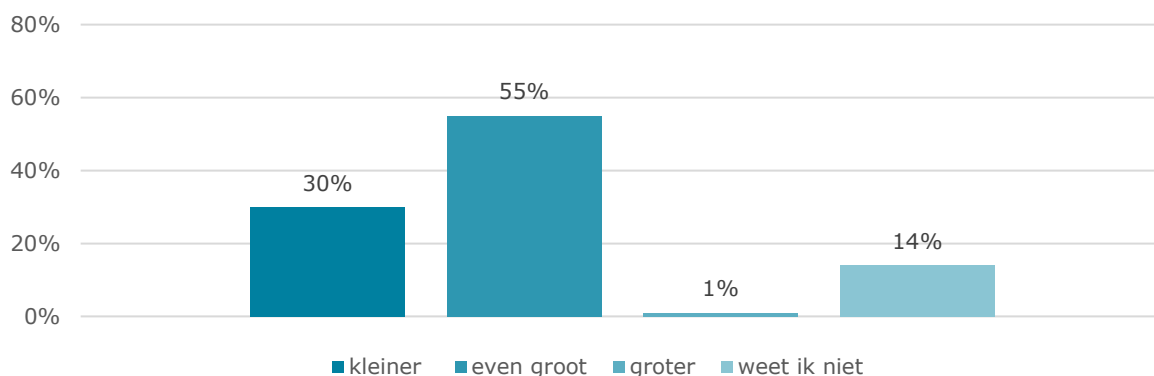
4. Wonen

4.1 Liever kleiner dan groter wonen

Op de vraag 'Wilt u over 10 jaar groter of kleiner wonen dan u nu doet?' zegt ruim de helft (55%): even groot. Degenen die wel iets anders willen, willen op termijn eerder kleiner (30%) dan groter (1%) wonen. Eén op zeven (14%) heeft er nog niet over nagedacht.

Figuur 4.1

Wilt u over 10 jaar groter of kleiner wonen dan u nu doet?

4.2 Liever landelijk dan stedelijk

Ouderen lijken – in de nabije toekomst – liever landelijk dan stedelijk te willen wonen, en dan vooral matig stedelijk (31%) of niet stedelijk (ook wel 'platteland'; 24%).

Dit verschilt met hun huidige woonsituatie, dat nu voornamelijk stedelijk georiënteerd is, waarbij de kanttekening gemaakt moet worden dat de 'huidige situatie' is vastgesteld op basis van de CBS-definitie (zie voetnoot), die bij de respondent niet exact bekend is.

Tabel 4.1

Waar ziet u uzelf over 10 jaar wonen? (huidige situatie⁴ afgezet tegen gewenste situatie)

	HUIDIG	GEWENST
In een zeer sterk stedelijk gebied	11%	3%
In een sterk stedelijk gebied	31%	13%
In een matig stedelijk gebied	25%	32%
In een weinig stedelijk gebied	21%	16%
In een niet stedelijk gebied	13%	24%
Weet ik niet	-	11%

Kleiner wonen: ook in landelijk gebied populair

Als we de uitkomsten uit figuur 4.1 en tabel 4.1 met elkaar combineren, zien we dat van degenen die in de zeer stedelijke gebieden willen wonen het hoogste percentage (45%) *kleiner* wil wonen. Maar dit geldt ook voor de matig (34%) tot niet stedelijke (30%) gebieden.

⁴ CBS-indeling: Op basis van de omgevingsadressendichtheid worden gemeenten ingedeeld in vijf klassen van stedelijkheid. De omgevingsadressendichtheid is de gemiddelde waarde van de adressendichtheid van een gemeente. De adressendichtheid is steeds gebaseerd op een gebied met een straal van 1 kilometer rondom een adres.

4.3 Zeven op tien deden nog niks om langer thuis te kunnen blijven wonen

Bijna alle 55- tot 75-jarigen zijn het eens met de stelling 'Ik wil zo lang mogelijk thuis blijven wonen' (91% is het hiermee eens; 2% niet).

Toch heeft de meerderheid (70%) hiervoor nog geen actie ondernomen: 20 procent zegt er geen rekening mee te houden, 50 procent zegt er wel rekening mee te houden maar heeft nog niets gedaan. Drie op tien (30%) hebben wel al iets gedaan: aanpassingen aan het huis (14%), in een ander huis gaan wonen (7%), informatie inwinnen over de mogelijkheden (5%) of andere acties zoals het voornemen om te verhuizen of oriënteren op andere woningen. Enkelen geven aan dat ze wel graag zouden willen verhuizen, maar niet in aanmerking komen voor een koophuis en/of te maken hebben met lange wachtlijsten voor huurwoningen. (Zie tabel 4.2).

De meeste ouderen bereiden zich dus niet of nauwelijks voor, terwijl vier op de tien 55- tot 75-jarigen aangeven dat hun huis *niet* geschikt is om oud in te worden en nog eens 40 procent geeft aan dat het slechts 'grotendeels' geschikt is (zie figuur 4.2).

Tabel 4.2

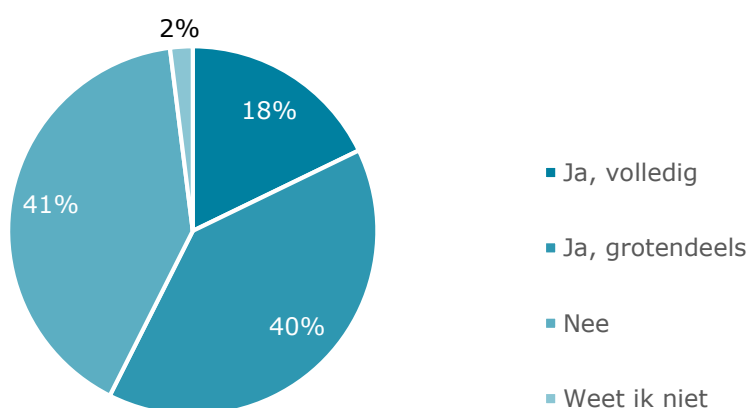
Rekening houden langer thuis wonen naar leeftijdsgroep en werksituatie.

Houdt u er in uw woonsituatie rekening mee dat u zelfstandig thuis kunt blijven wonen?	Totaal	LEEFTIJD				WERKSITUATIE	
		55-59 jaar	60-64 jaar	65-69 jaar	70-74 jaar	Werkend	Gepensioneerd
Nee, ik houd hier geen rekening mee	20%	34%	18%	15%	14%	26%	14%
Ja, maar ik heb verder nog geen actie ondernomen	50%	44%	54%	49%	50%	50%	50%
Ja, en ik heb al aanpassingen in mijn huis gedaan	14%	8%	13%	17%	19%	11%	18%
Ja, ik ben ik een ander huis gaan wonen	7%	5%	7%	8%	9%	5%	10%
Ja, en ik heb al informatie ingewonnen over de mogelijkheden	5%	5%	3%	6%	6%	4%	6%
Ja, anders	5%	5%	5%	5%	3%	5%	4%

Leesvoorbeeld: van de 55- tot en met 59-jarigen houdt 34% geen rekening met zelfstandig thuis kunnen blijven wonen.

Figuur 4.2

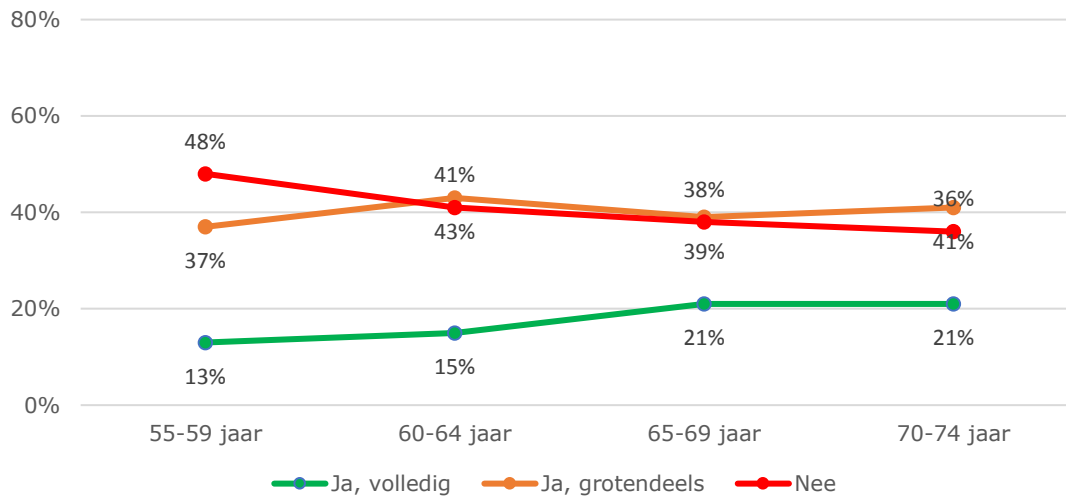
Is uw woning levensloopbestendig?

Hoe ouder men is, des te vaker geeft men aan dat hun woning levensloopbestendig is. 55-59-jarigen wonen het minst vaak in een levensloopbestendig huis en houden hier vergeleken met andere leeftijdsgroepen ook nog geen rekening mee.

Figuur 4.3

Is uw woning levensloopbestendig? (naar leeftijd)

*2 tot 3% per leeftijdsgroep weet niet of hun huis levensloopbestendig is, niet opgenomen in de figuur

4.4 Hoger opgeleiden willen wel wonen met jongere mensen

Maakt men zich wel eens zorgen over de toekomstige woonsituatie? De meeste mensen niet erg: 31 procent van alle 55- tot 75-jarigen wel, 39 procent niet, de rest oordeelt neutraal of weet het niet.

Hoe wil men het liefst wonen? Ook hier zien we geen eenduidig beeld.

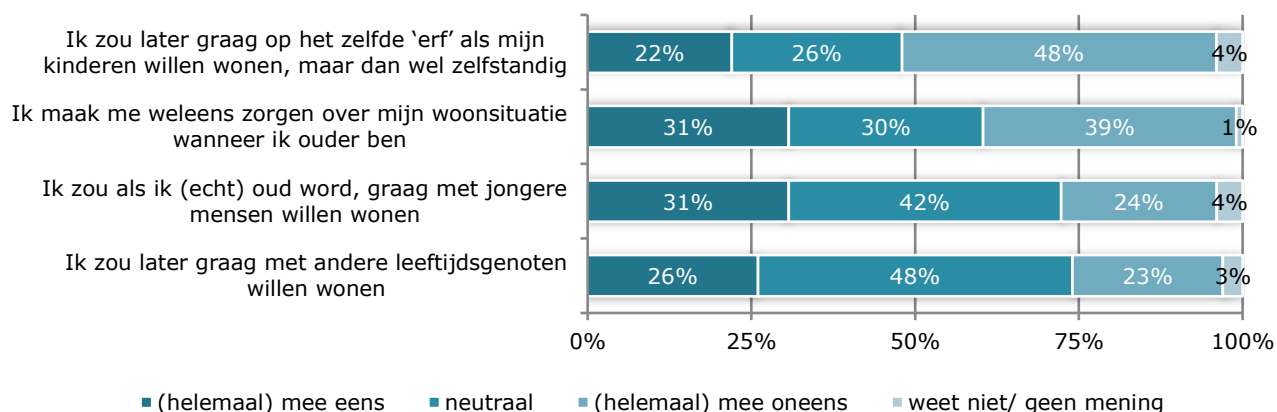
Bijna de helft (48%) van de 55- tot 75-jarigen met kinderen ziet het *niet* zitten om later op hetzelfde erf als hun kroost te gaan wonen. Een op de vijf (22%) ziet een zogenoemde kangoeroeconstructie *wel* zitten.

In algemene zin, met 'jongere mensen' samenwonen zien meer mensen zitten (31%) dan met de eigen kinderen (22%).

Een kwart (26%) wil later met leeftijdsgenoten wonen, nog eens de helft (48%) oordeelt hier neutraal en een kwart (23%) ziet dat niet zitten.

Figuur 4.4

Stellingen omtrent wonen.

Hoger opgeleiden en stedelingen willen wel met jongeren

Zagen we eerder dat lager opgeleiden en lagere inkomens zich meer zorgen maken, hier is dat veel minder aan de hand. Alleen maken de hoogste inkomens (2x modaal of meer) zich het minst zorgen (25% eens, 48% oneens).

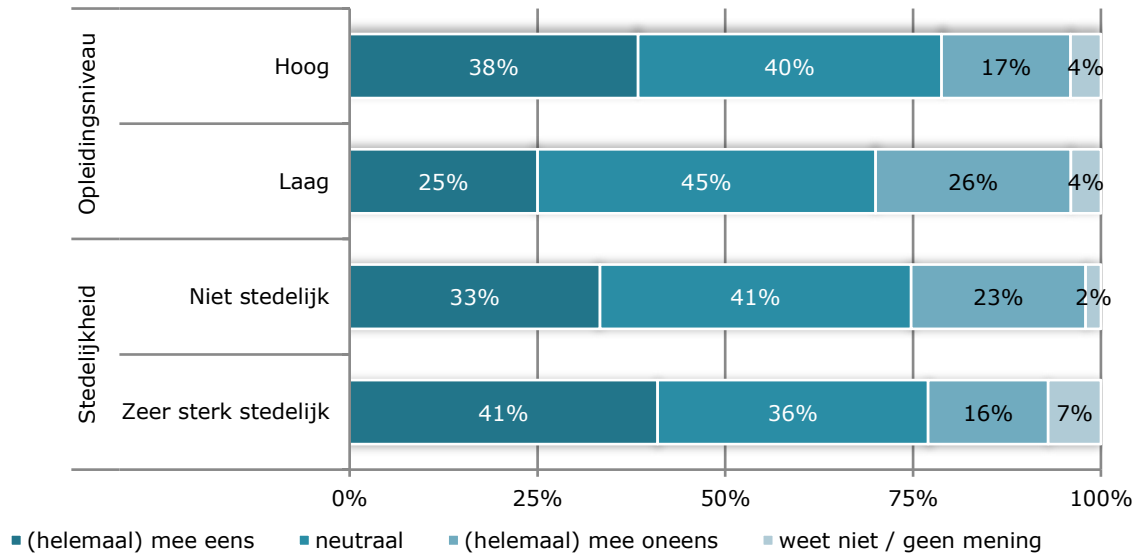
Naar leeftijd zijn de verschillen (nog) kleiner.

Hoger opgeleiden en stedelingen zien het vaker zitten om met jongere mensen te wonen (zie figuur 4.5)

Figuur 4.5

Zou later met jongere mensen willen wonen, uitgesplitst naar opleidingsniveau en stedelijkheid.

Ik zou als ik (echt) oud word, graag met jongere mensen willen wonen

5

HOOFDSTUK

Financiën

5. Financiën

5.1 Werkenden maken zich meer zorgen over hun financiën

Niet geheel verwonderlijk hebben werkenden een hoger netto maandinkomen dan gepensioneerden. Dit beeld zien we in tabel 5.1. Ze verwachten dat ze een lager inkomen zullen hebben als ze met pensioen zijn. Een op zeven werkenden (17%) heeft geen duidelijk beeld van het inkomen dat ze hebben als ze met pensioen gaan.

Tabel 5.1

Netto maandinkomen huishouden, huidig (werkenden en gepensioneerden) en verwacht (werkenden).

Netto hh-maandinkomen	WERKSITUATIE		
	Werkenden	Verwachting indien met pensioen	Gepensioneerden
Minder dan €1000 per maand	1%	2%	1%
€1.100 tot €1.500 per maand	3%	9%	10%
€1.500 tot €2.100 per maand	15%	20%	20%
€2.100 tot €3.500 per maand	37%	32%	42%
€3.500 of meer per maand	31% →	13%	17%
Weet niet	2% →	17%	1%
Wil niet zeggen	10%	7%	9%

Armere werkenden maken zich meer zorgen dan armere gepensioneerden

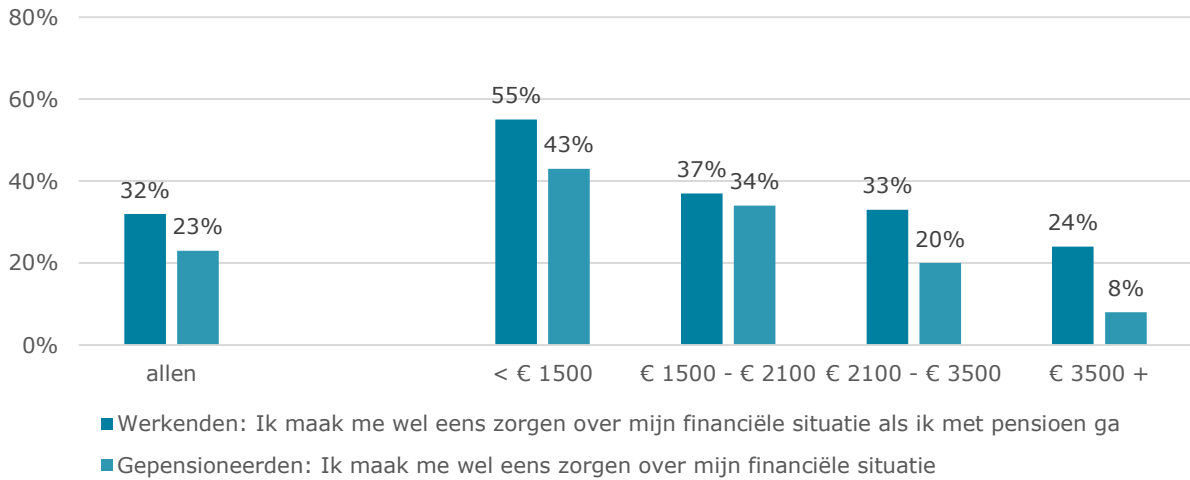
Een derde (32%) van de werkenden is het eens met de stelling 'Ik maak me weleens zorgen over mijn financiële situatie als ik met pensioen ga' (43% niet, 25% oordeelt neutraal). Van de gepensioneerden maakt een kleiner deel (23%) zich 'wel eens zorgen over mijn financiële situatie'.

Mensen met een lager inkomen maken zich beduidend meer zorgen dan de hogere inkomens (figuur 5.1), een patroon dat we zowel zien bij de werkenden als bij de gepensioneerden, maar kennelijk is hier enigszins sprake van 'het grootst is het lijden dat men vreest'⁵. Gepensioneerden met een lager inkomen maken zich namelijk minder zorgen over hun financiële situatie dan armere werkenden.

⁵ 'Een mens lijdt dikwijls het meest door het lijden dat hij vreest' (auteur onbekend)

Figuur 5.1

Zorgen over financiële situatie (% mee eens, naar werksituatie en inkomen).

"Ik maak me geen zorgen over mijn financiële situatie na mijn 'pensionering'. Wel over de periode tussen nu en het bereiken van de AOW-leeftijd. Ik heb geen vaste baan meer en moet het doen met korte contracten en uitzendwerk tegen minimum loon. Ook met de verminderde werkloosheid is dat niet beter geworden. En ik neem aan dat het nog moeilijker zal worden naarmate ik ouder word." (Middelbaar opgeleide vrouw, 56 jaar)

5.2 Meeste ouderen zetten geld opzij

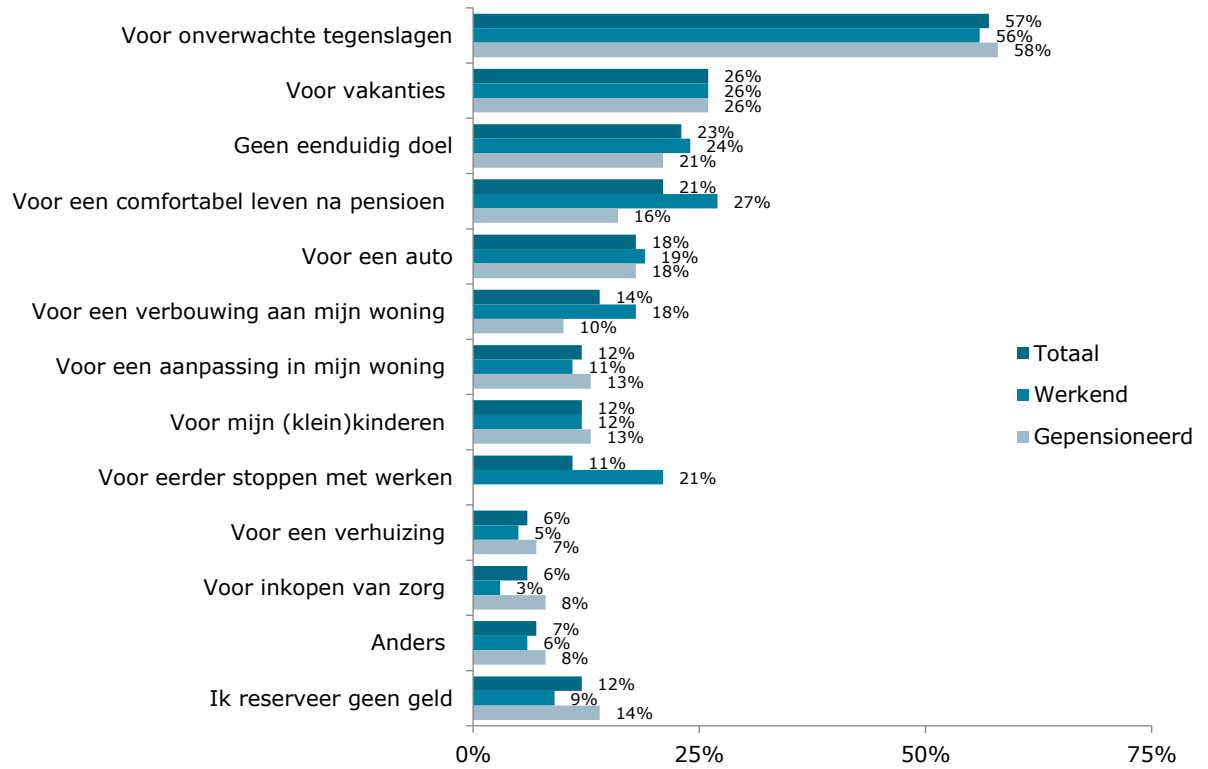
Bijna negen op de tien 55- tot 75-jarigen (88%) zeggen geld opzij te zetten. Zij sparen met name voor onverwachte tegenslagen, gevolgd door vakanties. Respectievelijk 27%, 21% en 18% van de werkenden spaart daarnaast voor een comfortabel leven na pensioen, om eerder te kunnen stoppen met werken of een verbouwing aan de woning. Gepensioneerden daarentegen geven vaker aan geld te reserveren voor het inkopen van zorg, of spaart helemaal niet.

Ook in opleidingsniveau komen verschillen naar voren. Zo sparen lager opgeleiden vaker niet, en sparen midden- en hoger opgeleiden vaker voor eerder stoppen met werken en een verbouwing aan huis.

Andere spaardoelen zijn toekomst gericht, zoals het reserveren van geld voor een uitvaart, aanvulling op het pensioen of aflossing van de hypotheek.

Figuur 5.2

Reserveert u ergens geld voor? Zo ja, waarvoor? (Meerdere antwoorden mogelijk)

6

HOOFDSTUK

Sociaal leven

6. Sociaal leven

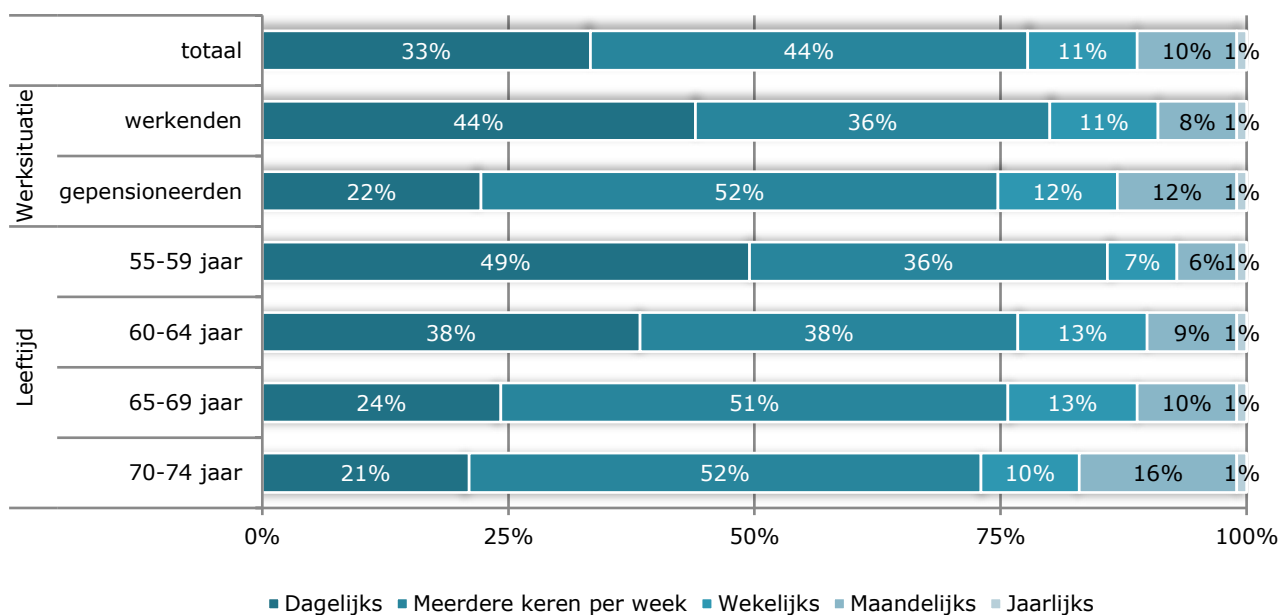
6.1 Gepensioneerden hebben minder frequent sociaal contact

Bijna iedereen heeft weleens contact met derden (de partner niet meegerekend) en de meeste mensen (88%) hebben dagelijks of meerdere keren per week contact met iemand. Dit is voornamelijk met hun kind(eren), vrienden, kennissen en buren.

In figuur 6.1 zien we dat werkenden beduidend meer sociaal contact hebben dan gepensioneerden en – daarmee in lijn – dat dit contact afneemt naarmate men ouder wordt. Enkel het contact met vrienden blijft constant naarmate de jaren verstrijken.

Figuur 6.1

Hoe vaak heeft u contact met (kinderen, ouders, broers/zussen, buren, vrienden, kennissen, (ex-)collega's) ...?

6.2 Ook gepensioneerden tevreden met aantal contacten

Bijna acht op de tien vinden dat zij voldoende contact hebben (figuur 6.2).

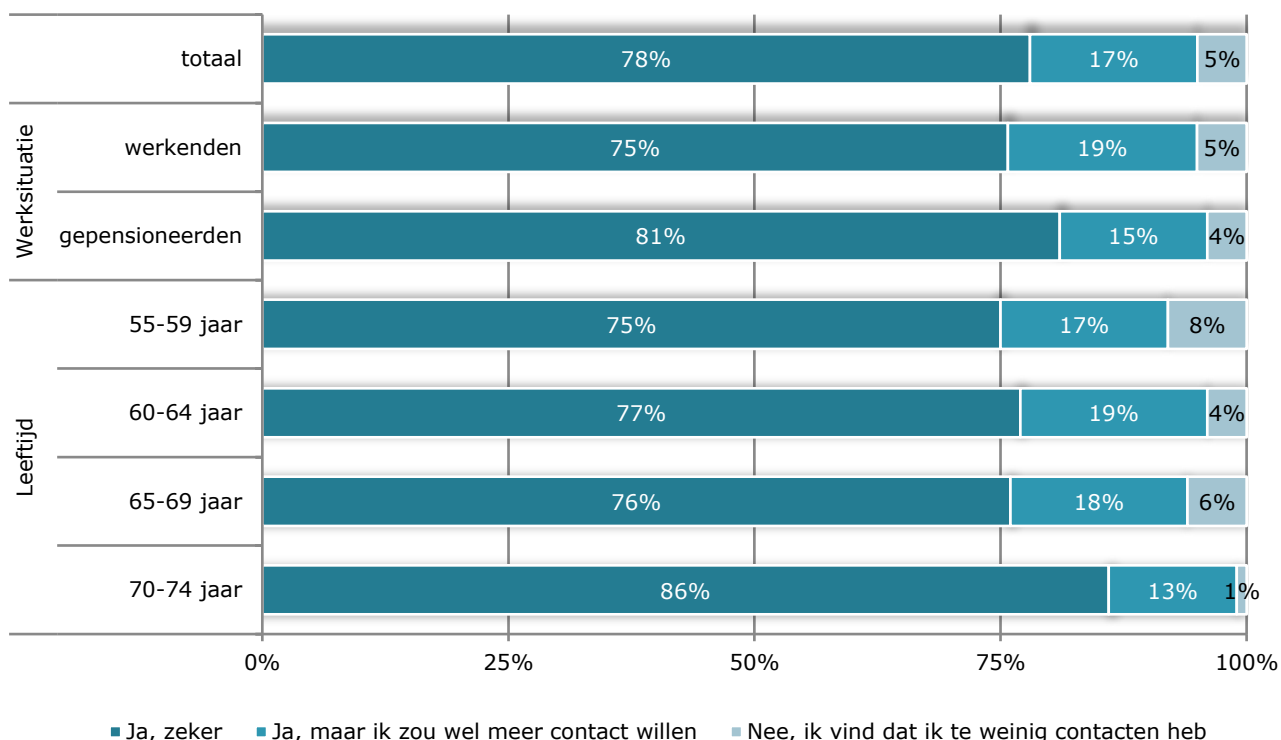
Hoewel gepensioneerden minder vaak contact hebben met derden, zijn ze nog iets meer tevreden over dit contact dan werkenden, die vaker iemand spreken.

Werkenden zouden iets vaker (19%) meer contact willen dan gepensioneerden (15%).

Eenzelfde patroon zien we naar leeftijd: ouderen (70-74-jarigen) zijn – ondanks het gegeven dat ze minder mensen zien en spreken – daar vaker dan 70-minners tevreden mee (86%).

Figuur 6.2

Vindt u in het algemeen dat u voldoende contact met andere mensen hebt?

6.3 Eén op twintig spreekt regelmatig meerdere dagen niemand

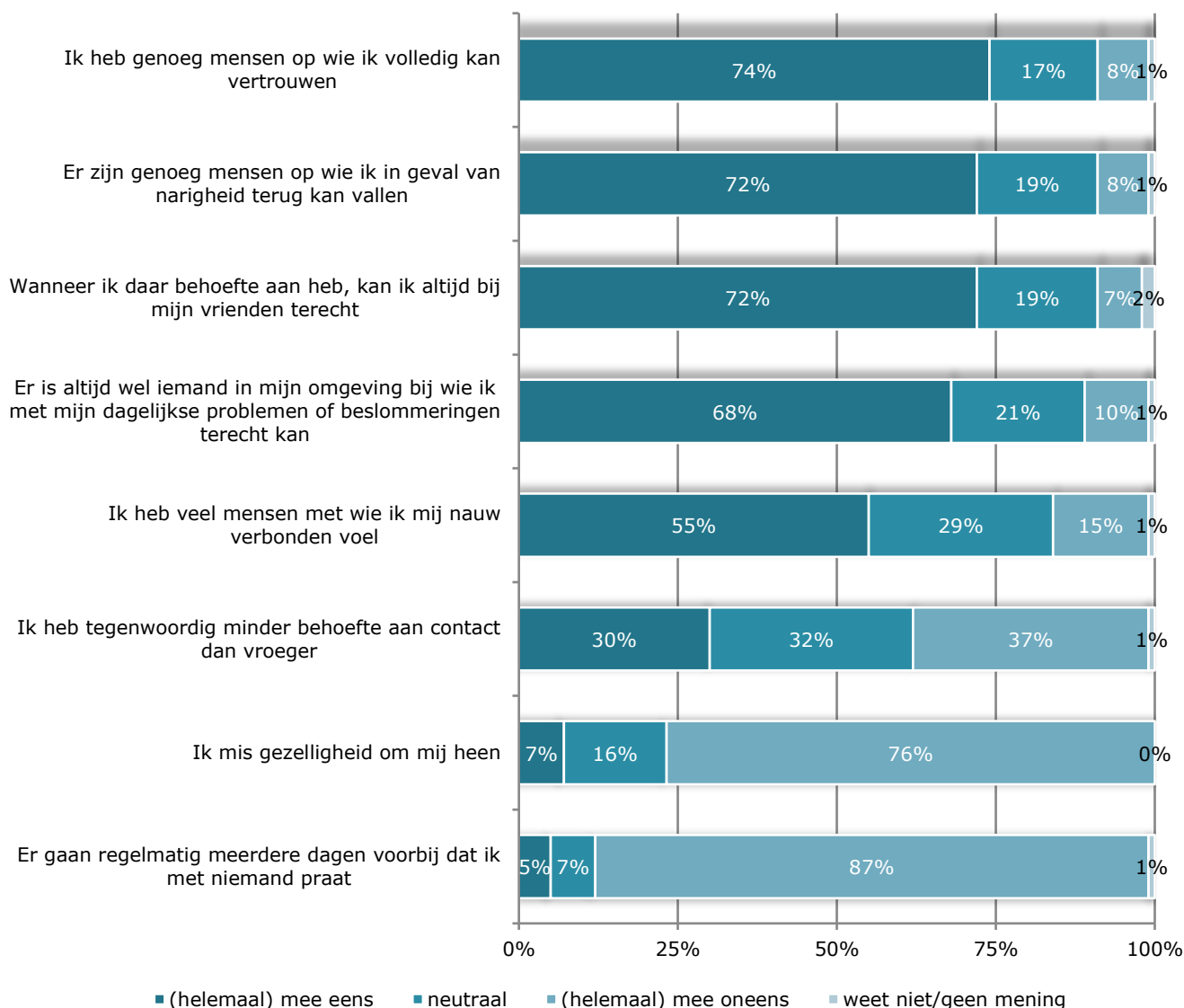
(Ruim) zeven op de tien 55- tot 75-jarigen vinden dat ze genoeg mensen in hun omgeving hebben die ze kunnen vertrouwen en waar ze terecht kunnen in geval van narigheid.

Voor een heel klein deel mist dit sociale vangnet. Zo geeft een klein deel (5%) aan dat er weleens meerdere dagen voorbij gaan waarbij ze niemand spreken.

Hoewel gepensioneerd en de oudste leeftijdsgroep (70-74 jaar) zelf vinden dat ze voldoende contact hebben, zijn zij aan de andere kant ook degenen die meerdere dagen niemand spreken.

Figuur 6.3

Diverse stellingen over contact.

"Sociale contacten zijn in een dorp ook seizoengevoelig, in winter bijna geen contact in een zomer heel veel." (Hoogopgeleide vrouw, 56 jaar)

"Mijn partner is een half jaar geleden overleden en sindsdien ben ik vrij eenzaam." (Hoogopgeleide vrouw, 62 jaar)

6.4 Tussen de één en vijf vrienden nodig voor een fijn leven

De meeste 55- tot 75-jarigen hebben meerdere kennissen of vrienden. De spreiding is ruim, de mediaan ligt ergens tussen de zes en tien, al is er een forse groep (26%) die meer dan 16 vrienden heeft. Voor een fijn leven denkt het grootste deel dat men genoeg heeft aan een tot vijf vrienden of kennissen.

Tabel 6.1

Aantal vrienden en kennissen.

AANTAL VRIENDEN OF KENNISSEN OM FIJN LEVEN TE HEBBEN	WERKELIJK	NODIG
geen	1%	0%
1 à 5	26%	32%
6 à 10	27%	24%
11 à 15	15%	12%
16 of meer	26%	12%
weet ik niet	4%	20%

Hoger opgeleiden en hogere inkomens hebben meer vrienden

Hoger opgeleiden hebben beduidend vaker meer dan 15 vrienden dan lager opgeleiden (32% versus 22%) en het spiegelbeeld: ze hebben veel minder vaak 0 tot 5 vrienden (19% versus 34%). Een nog groter verschil zien we naar inkomen: naarmate het inkomen hoger is heeft men meer contacten. De hoogste inkomens (2x modaal of meer) hebben in 35 procent van de gevallen meer dan 15 vrienden of kennissen; onder de laagste inkomens is dat 10 procent. De minimuminkomens hebben vaker nul (4%) of één à vijf vrienden (40%), wat onder de hoogste inkomens 1 en 18 procent is.

De meeste lager opgeleiden en lagere inkomens lijken hier niet onder te lijden: ze denken ongeveer zoveel vrienden nodig te hebben als ze hebben. Als is er niemand die er voor kiest *geen* vrienden of kennissen te hebben.

6.5 Na pensioen meer contact met buren

Op de vraag met wie werkenden en gepensioneerden na hun pensioen vooral willen omgaan, of nu omgaan, staan de partner en kinderen bovenaan.

Gepensioneerden hebben meer contact met de buren dan de werkenden nu inschatten.

Figuur 6.4

Na pensioen/nu tijdens pensioen ga ik voornamelijk om met...

WERKENDEN		GEPENSIONEERDEN
77%	Partner	75%
69%	Kinderen	70%
69%	Vrienden/kennissen	64%
33%	Andere familie	29%
9%	Buren	14%
6%	(ex) collega's	3%
4%	Anders	4%
1%	Met niemand	1%

Vrouwen verdelen hun aandacht over meerdere mensen

Het verschilt naar geslacht en leeftijd waarmee men contact wil.

Zo hebben de 55- tot 65-jarigen (die vervroegd met pensioen zijn) vooral een focus op hun partner.

Waarbij de 65- tot 75-jarigen daarnaast meer omgaan met hun kinderen.

Waar mannen na hun pensioen, meer dan vrouwen, vooral om willen gaan met hun partner, zijn vrouwen van plan hun aandacht over meerdere mensen zoals hun vrienden/kennissen en andere familie te verdelen.

HOOFDSTUK

Zingeving

7. Zingeving

7.1 Werkenden willen zich nuttig blijven voelen na pensionering

Werkenden kregen enkele stellingen voorgelegd waarin werd gevraagd hoe zij hun leven zien na hun pensioen.

Bijna zeven op de tien werkenden willen zich na hun pensionering nuttig blijven voelen (68%) en de helft wil een zinvolle bijdrage blijven leveren aan de samenleving (53%).

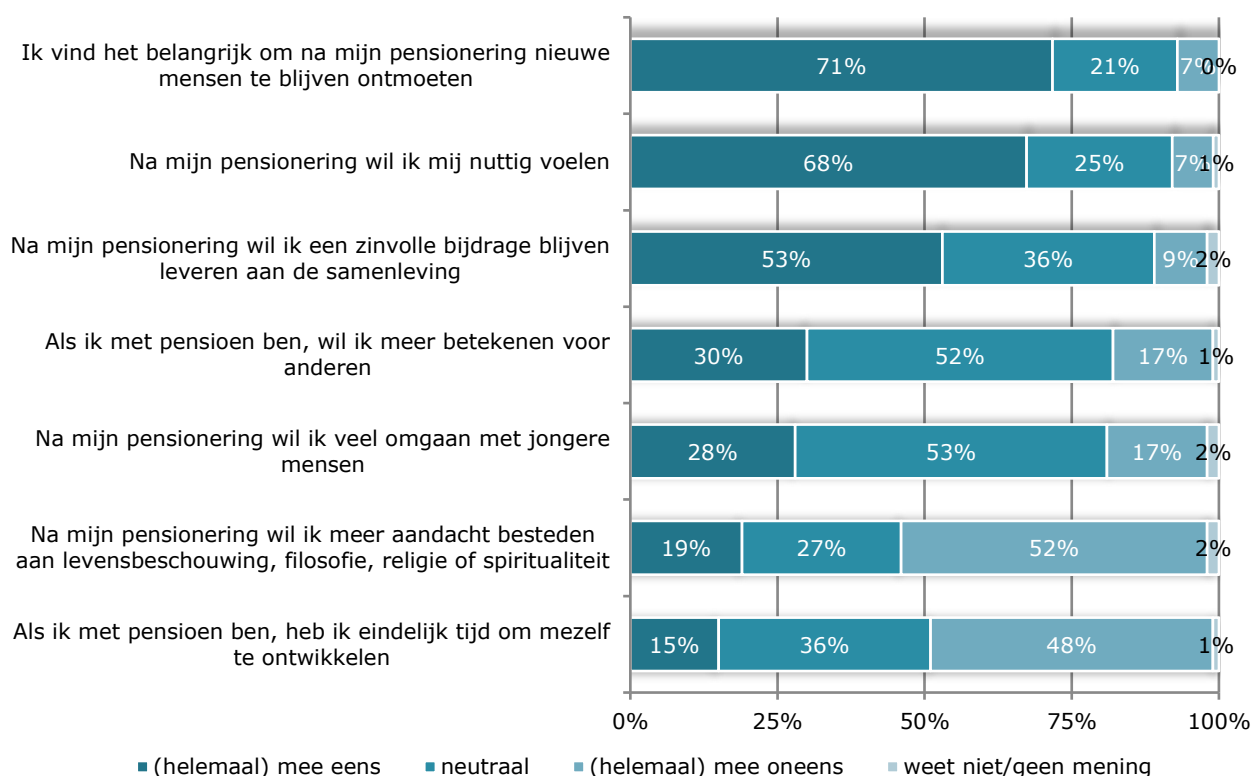
Op sociaal gebied zouden de meeste werkenden (71%) nieuwe mensen willen blijven ontmoeten. De helft van de gepensioneerden geeft aan dat dit niet lastig hoeft te zijn, ook als je niet meer werkt.

Drie op de tien zien zichzelf na hun pensionering meer betekenen voor anderen.

De meesten zijn echter niet van plan om meer aandacht te besteden aan levensbeschouwing, religie of spiritualiteit (19%).

Figuur 7.1

Stellingen over hoe het leven eruit ziet na werk; voorgelegd aan de werkenden

Hoger opgeleiden willen na pensionering meer bijdragen aan samenleving

Hoger opgeleiden vaker aan dat ze een zinvolle bijdrage willen leveren aan de samenleving, willen zich vaker nuttig voelen en meer aandacht besteden aan levensbeschouwing, filosofie, religie of spiritualiteit. Ze vinden het belangrijker dan lager opgeleiden om nieuwe mensen te blijven ontmoeten en willen vaker omgaan met jongere mensen. (Zie tabel 7.1).

Tabel 7.1

Stellingen over hoe het leven eruit ziet na werk uitgesplitst naar opleidingsniveau (% (helemaal) mee eens).

Stellingen	OPLEIDINGSNIVEAU	
	Laag	Hoog
Ik vind het belangrijk om na mijn pensionering nieuwe mensen te blijven ontmoeten	62%	79%
Na mijn pensionering wil ik mij nuttig voelen	62%	72%
Na mijn pensionering wil ik een zinvolle bijdrage blijven leveren aan de samenleving	42%	65%
Na mijn pensionering wil ik veel omgaan met jongere mensen	21%	34%
Na mijn pensionering wil ik meer aandacht besteden aan levensbeschouwing, filosofie, religie of spiritualiteit	16%	26%

"Ik besteed veel aandacht aan levensbeschouwing, etc. en betekenen veel voor mensen en dat wil ik blijven doen en niet meer of minder doen. Daarom is mijn antwoord neutraal, maar dus niet vanwege desinteresse. Na mijn pensionering wil ik meer aandacht besteden aan levensbeschouwing, filosofie, religie of spiritualiteit. Als ik met pensioen ben, wil ik meer betekenen voor anderen." (Hoogopgeleide vrouw, 57 jaar)

"Ik ben nu al actief in de kerk, buiten mijn werk om. Daar wil ik tijdens mijn pensioen nog meer tijd aan besteden." (Middelbaar opgeleide man, 64 jaar)